

Wilbert Seuren
Jan Simons

EEN WERELD TE WINNEN

Onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen

KPC Groep

versie mei 2003

EEN WERELD TE WINNEN

Onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen

Deze publicatie kwam tot stand onder verantwoordelijkheid van KPC Groep, in samenwerking met het LISD (Landelijk Informatie- en steunpunt Specifieke Doelgroepen)

EEN WERELD TE WINNEN

Onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen

Wilbert Seuren

Jan Simons

's-Hertogenbosch, KPC Groep, 2003

Eindredactie

Jan Simons

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2003 KPC Groep, 's-Hertogenbosch

Woord vooraf

Om goed onderwijs te geven, is het noodzakelijk dat je zo veel mogelijk weet van de achtergronden van de leerlingen. Van hun taal(-beheersing), van hun leerstijl, van hun sociale en culturele geschiedenis en die van hun ouders en soms zelfs voorouders. Voor sommige kinderen en jongeren geldt dat in bijzondere mate. We spreken dan van specifieke doelgroepen. Voor deze groep leerlingen vormt de kennis van die achtergronden de sleutel tot succes in het onderwijs. De kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti rekenen we tot die categorie.

Deze publicatie is voor iedereen bedoeld, die zich beroepshalve bezig houdt met het leerproces van deze groep leerlingen. Van de voor- en vroegschoolse educatie tot en met de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Bij de ondersteuning van het onderwijs aan de kinderen van woonwagenbewoners, Sinti en Roma zijn veel mensen betrokken. Gemotiveerde coördinatoren, consulenten, leerkrachten, schoolleiders, bestuurders. Deze mensen beschikken met elkaar over een grote hoeveelheid expertise om het werk tot een succes te maken. Het is van groot belang dat de expertise die nu in een heleboel hoofden zit, beschikbaar komt voor andere betrokkenen, zoals nieuwe consulenten, beleidsmakers, nieuwe coördinatoren, etc. En voor elkaar natuurlijk.

Enkele consulenten – Jurrien van Sloten, Ria Dekker en Tineke Postma – hebben de basis gelegd voor deze publicatie. Het materiaal, dat zij beschikbaar stelden, is geredigeerd, bewerkt en aangevuld. Daarmee is een foto gemaakt van de kennis waarover we nu beschikken.

In deze publicatie is niet gekozen voor een strenge verdeling van het materiaal naar VVE, primair, voortgezet en beroepsonderwijs. Meer is gekeken naar een opzet die de nadruk legt op de wezenlijke zaken die bekend moeten zijn bij de betrokkenen. Hopelijk heeft dat ook de leesbaarheid versterkt.

Kennis ontwikkelt zich verder, inzichten veranderen. Daarom willen we, met deze publicatie als basis, via onze website aanvullingen en aanpassingen gaan opnemen. Zodat onze kennis up-to-date blijft. En om de kwaliteit van ons werk zo hoog mogelijk te maken.

Ik vertrouw erop dat deze publicatie bijdraagt aan het onderwijssucces van de kinderen van woonwagenbewoners, Sinti en Roma.

Wilbert Seuren,
Projectcoördinator OWWZ,
KPC Groep

INHOUD

Woord vooraf

Hoofdstuk 1

Context en cultuur van woonwagen- en zigeuner kinderen

- 1.1 Woonwagenbewoners
- 1.2 Zigeuners
- 1.3 Contacten met woonwagen- en zigeunerleerlingen en hun ouders
- 1.4 Conflicthantering

Hoofdstuk 2

Het belang van voor- en vroegschoolse educatie

- 2.1 Belemmerende factoren
- 2.2 Ontwikkelingsachterstanden
- 2.3 Deelname aan voor- en vroegschoolse projecten
- 2.4 Tips voor werving VVE
- 2.5 Bezoek peuterspeelzaal
- 2.6 Tips voor werving peuterspeelzaal
- 2.7 Op weg naar de basisschool

Hoofdstuk 3

Woonwagen- en zigeuner kinderen in de basisschool

- 3.1 Elementen voor een zorgplan
- 3.2 Tips en aandachtspunten

Hoofdstuk 4

Woonwagen- en zigeuner kinderen in het voortgezet onderwijs

- 4.1 Inventarisatie leerplichtige leerlingen en schoolgegevens
- 4.2 Contacten met woonwagen- en zigeunerleerlingen en hun ouders
- 4.3 Contact tussen school en woonwagencentrum
- 4.4 Het terugdringen van schoolverzuim
- 4.5 Huiswerkbegeleiding
- 4.6 Voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten
- 4.7 Knelpunten

Hoofdstuk 5

Aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt

- 5.1 Oorzaken en belemmerende factoren van zwakke positie op de arbeidsmarkt
- 5.2 Kansen en knelpunten

Literatuur

HOOFDSTUK 1

Context en cultuur van woonwagen- en zigeunerkinderen

De knelpunten in het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen zijn heel verschillend van aard. Enerzijds liggen deze knelpunten in de directe onderwijs sfeer, anderzijds hebben deze te maken met de opvattingen en leefwijzen van woonwagenbewoners en zigeuners en de maatschappelijke positie waarin zij zich bevinden. Wat maakt hun positie zo kenmerkend?

1.1 Woonwagenbewoners

In de laatste decennia zijn woonwagenbewoners vrijwel voortdurend onderwerp van overheidsbemoeienissen en welzijnszorg geweest. Hun geschiedenis laat zien, dat de Nederlandse overheid er niet altijd in geslaagd is om respectvol om te gaan met de geheel eigen positie en identiteit van deze bevolkingsgroep. Zeer tegen de zin van veel woonwagenbewoners zijn zij in het verleden (vaak onder politiedwang) uit hun vertrouwde woonomgeving en marktgebied gehaald en gedwongen in concentraties op grote regionale kampen te gaan wonen. Een opgelegd trekverbod had een massale werkloosheid tot gevolg. Toen dit concentratiebeleid niet succesvol bleek, werd het omgezet in een deconcentratiebeleid. Het voortdurende appel van overheid en maatschappelijke organisaties op de woonwagenbewoners om te veranderen, is door hen steeds ervaren als een inbreuk op hun eigen identiteit en bestaansrecht.

In tegenstelling tot vroeger is het wonen in een wagen tegenwoordig eerder een vorm van nostalgie dan een absolute voorwaarde voor een ambulante beroepsuitoefening of inkomensverwerving. De woonvorm refereert aan een periode van economische zelfstandigheid en symboliseert het gevoel van vrijheid, ongebondenheid en misschien ook wel ongrijpbaarheid voor ongewenste maatschappelijke invloeden. Het vasthouden aan de woonvorm – de woonwagen – weerspiegelt in zekere zin een conservatieve levenshouding die voornamelijk terugwijst naar vroeger. Voor menig woonwagenbewoner levert dat dan ook een belemmering op voor een volwaardige participatie aan de huidige samenleving.

Het woonwagencentrum is in de loop der tijden een veilige enclave gebleken waar bewoners zich konden onttrekken aan de confrontatie met vooroordelen, afwijkingen en tekortkomingen die door de burgermaatschappij voortdurend op hen werden geprojecteerd. In deze veilige en vertrouwde omgeving lukte het om zonder scholing toch tot zelfwaardering te komen. Hier lukte het ook om door een tolerant uitkeringsbeleid een 'voordelig' bestaan in de marge te leiden. Hier werd de cultuur via de opvoeding overgedragen op kinderen en jongeren.

WOONWAGENBEWONERS EN HUN KINDEREN

- woonwagenbewoners zijn proper en meisjes krijgen al op jonge leeftijd huishoudelijke taken van moeder opgelegd;
- de familiebanden binnen de woonwagen- (en zigeuner)cultuur zijn erg hecht en als er familieaangelegenheden zijn zoals ziekte, rouw en trouw, blijven woonwagen- (en zigeunerkinderen) vaak dagen thuis;
- woonwagenbewoners hebben specifieke, soms sterk emotioneel gekleurde taalkenmerken;
- de woordenschat van veel woonwagenkinderen is beperkt en veelal concreet van inhoud;

- woonwagenkinderen zijn in eerste instantie erg gesloten en leven vaak in twee werelden;
- woonwagenkinderen zijn in onze ogen vaak verwend, er wordt snel aan hun behoeften voldaan;
- woonwagenkinderen zijn niet gewend dat er eisen aan hen worden gesteld; 'moeten' komt in hun woordenschat nauwelijks voor;
- woonwagenkinderen lijken het in materieel opzicht vaak zeer goed te hebben: mooie kleding van dure merken, veel goud en ander uiterlijk vertoon is soms kenmerkend;
- veel woonwagenkinderen hebben een korte spanningsboog en een slecht concentratievermogen;
- veel woonwagenkinderen zoeken elkaar op en vormen een aparte groep binnen de school;
- veel woonwagenkinderen zijn erg op hun hoede en gevoelig voor discriminatie;
- woonwagenkinderen worden op jongere leeftijd al als volwassen beschouwd. Als jongeren 12-13 jaar worden, veranderen de gezagsverhoudingen sterk, ouders laten hun kinderen vrij in hun doen en laten; beslissingen over bijvoorbeeld school worden vaak aan het kind zelf overgelaten;
- woonwagenmeisjes worden vaak al op jonge leeftijd moeder, woonwagenjongens lopen vaak al op jonge leeftijd mee met vader om de kost te verdienen;
- sekseverschillen en seksuele opvoeding worden vaak nog traditioneel opgevat: veel van wat hier mee samenhangt ligt in de taboesfeer.

Met name het door de overheid gevoerde huisvestingsbeleid (concentratie versus deconcentratie) en de economische gevolgen daarvan heeft veel schade berokkend aan woonwagenbewoners. Velen van hen hebben op grond hiervan een afwijzende en vijandige houding ontwikkeld ten opzichte van de samenleving en de overheid. Een groot aantal woonwagenbewoners voelt zich gediscrimineerd en niet gewaardeerd in hun woon-, werk- en leefstijl en daardoor buitengesloten van het maatschappelijke proces. Zo ontstond langzamerhand een gesloten, op zichzelf gerichte cultuur met geheel eigen normen, waarden en daarop gebaseerde patronen. Communicatie met andere, reguliere maatschappelijke systemen raakte steeds verder uit het zicht. Steeds wanneer pogingen werden en worden ondernomen om deze cultuurverschillen bespreekbaar te maken of algemeen geldende maatschappelijke regelgeving ook van toepassing te verklaren op woonwagenbewoners, ontwakten bij hen diepe gevoelens van maatschappelijke frustratie. Een bij uitstek zeer conservatieve houding is daarvan niet zelden het gevolg. Door deze basishouding zijn de woonwagenbewoners inmiddels ook zelf sterk medeverantwoordelijk voor het negatieve imago waarvan zij vaak last hebben. Op deze manier staan ze hun eigen ontwikkeling in de weg.

1.2 Zigeuners

Zigeuners (Roma en Sinti) onderscheiden zich nog meer dan woonwagenbewoners van de burgermaatschappij, onder andere door een eigen taal, de toepassing van een eigen rechtspraak en een nog specifiekere leefwijze dan de woonwagenbevolking. Roma en Sinti hebben een eigen taal en elke subgroep spreekt een eigen dialect dat vaak sterk van elkaar afwijkt, omdat onder invloed van het 'gastland' de woordenschat, uitspraak en grammatica voortdurend aan verandering onderhevig zijn. Veel zigeuner kinderen worden thuis tweetalig opgevoed en verdienen specifieke aandacht om het Nederlandse onderwijs goed te kunnen volgen.

Zigeuners hebben een spontane, toevallige en sterk op de familie gerichte leefwijze. Zij staan nog meer dan de woonwagenbevolking overwegend aarzelend en soms wantrouwend tegenover de burgermaatschappij. Dit vindt enerzijds zijn oorzaak in het verleden (vogelvrij verklaard, Holocaust tijdens WO-II) en anderzijds in het feit dat zij vanwege hun afkomst en uiterlijk vaak gediscrimineerd zijn en worden. Zigeuners stellen de normen en waarden van de eigen groep boven de regels van de burgermaatschappij. De traditionele rolpatronen bij de zigeuners zijn nog strenger en duidelijker dan bij de woonwagenbewoners. Zigeunerkinderen worden nog meer dan kinderen van woonwagenbewoners heel beschermd opgevoed en nagenoeg niet alleen gelaten in de burgermaatschappij. Vooral jonge meisjes mogen niet zonder begeleiding alleen de burgerwereld in. Huwelijken vinden vaak op jonge leeftijd plaats en introuwen in de zigeunergemeenschap is nog altijd regel.

ROMA- EN SINTI-ZIGEUNERS EN HUN KINDEREN

- de meeste zigeuners spreken een eigen taal of zijn tweetalig;
- de meest belangrijke persoon van het zigeunergezin is de vader; samen met zijn zonen vormen zij het gezicht naar buiten toe;
- binnen het gezin zijn moeder en haar dochters de belangrijkste personen; zij zijn beslist niet schuw of onderdanig;
- zigeunergezinnen zijn meestal erg kinderrijk; de geboorte van een jongen wordt met meer vreugde begroet dan de geboorte van een meisje, omdat een jongen bij de familie blijft en een meisje door haar huwelijk haar familie verlaat;
- zigeunerouders hebben een ambivalente houding ten opzichte van hun kinderen: enerzijds krijgen kinderen in alles hun zin, anderzijds bemoeien de ouders zich maar weinig met hen;
- bij straffen komen er meestal harde handen aan te pas, vooral wanneer er tegen groepsregels wordt gezondigd;
- kinderen krijgen van hun ouders grote vrijheid: ouders bemoeien zich niet met de vrije tijd van hun kinderen en spelen zelden met hen. Daar staat tegenover dat kinderen overal bijhoren en bijna alles meemaken wat er in hun wereld gebeurt;
- bewust gehanteerde, traditionele opvoedingspatronen zijn onder andere de rol van de jongens en de meisjes in de zigeunermaatschappij. Met name meisjes worden al zeer vroeg in de oppasrol gedrukt. Deze verantwoordelijkheid telt heel zwaar en is noodzakelijk wanneer de moeder zich op het volgende kind moet concentreren. Veel zigeunermeisjes worden op jonge leeftijd uitgehuwelijkt en zijn dan zelf klaar voor het moederschap;
- het huwelijk is vooral bij de vrouwen een van de meest geliefkoosde gespreksonderwerpen. Wie trouwt met wie? Als een kind een jaar of 5 is, kan het al onderwerp zijn van speculaties en vanaf een jaar of 12 wordt het vaak serieus;
- via het huwelijk zetten de jongens en de meisjes de stap naar de volwassen maatschappij;
- de meerderheid van de oudere zigeuners heeft geen enkele opleiding gevolgd. Analfabetisme is onder hen dan ook vrij algemeen. De meeste ouderen hebben zich altijd kunnen redden zonder opleiding en zij zien het nut van een opleiding dan ook nauwelijks in. Sommigen zien scholing zelfs als een bedreiging van hun cultuur;
- slechts weinig zigeunerjongens volgen voortgezet onderwijs. Meisjes willen soms wel, maar mogen niet. Zij worden verondersteld mee te helpen in de huishouding

en zich voor te bereiden op het huwelijk. Zigeunermeisjes worden dan ook vaker afgeschermd van de buitenwereld. Trouwen is alleen toegestaan met een zigeunerjongen. Jongens mogen vaak wel naar het voortgezet onderwijs maar willen dat dan niet omdat zij liever met hun vader, oudere broers of anderen op stap gaan. Het volgen van onderwijs is voor hen geen noodzaak om later in hun levensonderhoud te voorzien. Er is bij hen geen arbeidstraditie in loondienst en er is geen sprake van voorbeeldfuncties. Kinderen in die leeftijd worden als volwassen beschouwd en mogen zelf beslissingen nemen.

Zigeunerkinderen worden door de hele familie opgevoed. Praten over opvoeding betekent derhalve dat daarbij ook andere, belangrijke personen van de familie in beeld komen. Als het om belangrijke beslissingen gaat, doet men er in ieder geval goed aan om hierbij ook de vader te betrekken. De meer praktische en persoonlijke zaken zullen over het algemeen met de moeder worden besproken. Schriftelijke benadering heeft weinig zin omdat een groot deel van Roma en Sinti analfabeet is.

Bij zigeuners geldt nog sterker dan bij woonwagenbewoners de noodzaak van persoonlijk contact. Belangrijk is om eerst de stemming van het moment te peilen. Soms kan het beter zijn de 'boodschap' niet direct te brengen, maar hiervoor een ander moment te kiezen. Uiteraard geldt ook hier dat het belang van het kind een gezamenlijk doel is.

Het naar school sturen van zigeunerkinderen kan gezien worden als een compromis tussen zigeuners en burgerautoriteiten. Een inhoudelijke motivatie vanuit de ouders om hun kinderen onderwijs te laten volgen, is er immers vaak niet. Ouders van zigeunerkinderen zien het leren lezen, rekenen en schrijven in het primair onderwijs nog als nuttig, maar daarna zwakt de motivatie veelal af. Dit maakt schoolbezoek aan de burgerschool – zeker in het voortgezet onderwijs – bijzonder moeilijk.

Bij het volgen van onderwijs speelt het 'twee-werelden-besef' van woonwagenbewoners en zigeuners een grote rol. De school leidt nauwelijks op tot wat woonwagenbewoners en zigeuners belangrijk vinden. Daarom heeft het onderwijs voor hen soms nauwelijks prioriteit en voelt menigeen de leerplicht als een wettelijke dwang tot integratie in de burgersamenleving. Bij het naar school gaan ontbreekt elke controle van de ouders op wat er met hun kind gebeurt. Bovendien zijn zij bezorgd over de negatieve invloeden van andere leerlingen, zoals de vrije omgang tussen jongens en meisjes, weinig respect voor ouderen en het gebruik van drugs en alcohol.

1.3 Contacten met woonwagen- en zigeunerleerlingen en hun ouders

Het is van belang dat leerlingen, ouders en scholen bekend zijn met de onderwijsconsulent en zijn of haar taken en werkzaamheden. Dit is de absolute basis. Ouders, leerlingen, scholen en instellingen moeten de onderwijsconsulent kennen. Probeer zo veel mogelijk te vermijden om vanachter 'het bureau' zaken voor de woonwagenleerlingen en hun ouders te 'regelen', zonder dat de partijen van elkaar op de hoogte zijn; maak daarom in onderling overleg afspraken met de doelgroep en de scholen. Neem de tijd om de doelgroep te leren kennen en laat ze jou kennen. Dit is absoluut de basis en een goed uitgangspunt om verder op te kunnen bouwen. Investeer in persoonlijk wagenbezoek en leer de achtergronden van de cultuur kennen. Wees waar het nodig is intermediair tussen de woonwagenwereld en de burgermaatschappij. De volgende uitgangspunten zijn in dit verband van belang:

- de meeste burgers hebben een overwegend negatief beeld van woonwagengemeenschappen en zigeuners. Niet zelden denkt men bij deze groep aan criminaliteit en geweld. Opvallend is ook de onbekendheid van velen met deze mensen. Hun maatschappelijke positie wordt laag ingeschat en contacten worden dikwijls vermeden. Dat stereotiepe beelden maar moeizaam gecorrigeerd worden, hangt samen met het sociale isolement waarin vele woonwagengemeenschappen zich bevinden. Dit isolement is in het verleden zeker versterkt door het aanleggen van grote centra buiten de bebouwde kom. De verwachtingen van de burgers ten aanzien van deze doelgroep zijn niet hoog gespannen. Bij nadere kennismaking met elkaar zie je vooral verbazing bij de burgers: hun vooroordelen zijn dan vaak snel weg;
- burgers kennen het verschil tussen woonwagengemeenschappen en zigeuners meestal niet. Rond zigeuners hangt bovendien voor veel mensen een waas van geheimzinnigheid. Enerzijds is er sprake van een geromantiseerde kijk op hun leven, anderzijds argwaan. De onbekendheid met de cultuur van zigeuners wekt wantrouwen ten opzichte van hen en tegenover woonwagengemeenschappen;
- veel woonwagengemeenschappen denken op hun beurt vaak niet positief over de burgerwereld. Opvallend is bijvoorbeeld de beschermende houding die veel ouders aannemen als het gaat om contacten van hun kinderen met de burgermaatschappij. Angst voor verkeerde invloeden en angst voor discriminatie kunnen hierbij een grote rol spelen;
- de angst voor aantasting van de normen en waarden van het gezin en de aantasting van de solidariteit binnen de familie en binnen de woonwagengemeenschap doet sommige woonwagengemeenschappen huiverig staan ten opzichte van bijvoorbeeld scholen; dit geldt in nog hogere mate voor zigeuners.

Het is goed om je bij contacten met de doelgroep bewust te zijn van bovenstaande aandachtspunten. Belangrijk is om je ook te realiseren, dat ondanks dit alles in de praktijk allerlei compromissen worden gesloten. Vooral in een persoonlijke relatie met wederzijds respect is een goede samenwerking haalbaar.

1.4 Conflicthantering

Wie kennis gemaakt heeft met de thuissituatie van woonwagen- en zigeunerkindern, zal niet zelden onder de indruk zijn van de verschillen in waarden en opvattingen. Er is bijna sprake van twee werelden. Wij vragen van deze kinderen zich aan deze soms radicaal verschillende werelden aan te passen. De opvatting van veel ouders over het belang van een voortgezette schoolopleiding staat soms lijnrecht tegenover die van school. Als we bedenken dat in het recente verleden de jongeren in de eigen gemeenschap tot volwassenen werden gevormd, wordt deze benadering van de ouders begrijpelijk. De school moet nog maar 'bewijzen' deze taak over te kunnen nemen. Deze tegenstellingen kunnen leiden tot motivatie- of gedragsproblemen. Daarbij komt nog dat kinderen zich in de puberteitsperiode op een andere manier bewust worden van hun eigen identiteit. Het ligt voor de hand dat de kinderen uit deze groep meer oog krijgen voor de verschillen tussen hen en de anderen. Woonwagenkindern zijn uiterst loyaal ten opzichte van hun ouders en hun gemeenschap. Zij zijn trots op hun afkomst.

Uit de tegenstellingen met de burgermaatschappij kunnen dan ook gemakkelijk conflicten ontstaan. De negatieve beelden en de onderlinge onbekendheid versterken

die kans daarop. Wanneer zich een conflictsituatie voordoet, is het goed zich bewust te zijn van de tegenstellingen. Woonwagenebewoners gaan conflicten niet uit de weg. Is iemand het met de ander niet eens, zal hij dat laten horen of laten zien. De ander reageert daar direct op, waardoor spanningen hoog kunnen oplopen. Een niet-woonwagenebewoner kan zich hierdoor erg af laten schrikken. In de ogen van burgers zijn woonwagenebewoners misschien te fel of te direct, in de ogen van woonwagenebewoners zijn burgers niet rechtstreeks en draaien ze overal om heen. Je komt voor jezelf op door rechtstreeks te zijn, door weg te lopen, de ander voor slecht uit te maken of door te gaan vechten, maar je gaat het niet uitpraten. Zowel jongens als meisjes gaan in conflictsituaties slaan of vechten niet uit de weg. Een ander verschil komt naar voren in de manier waarop je elkaar aanspreekt. Iedereen in het woonwagencentrum spreekt elkaar aan met 'je' en 'jij'. Soms is het voor woonwagenebewoners moeilijk in de burgerwereld verbaal afstand te bewaren en respect te tonen. Probeer – voordat je je een oordeel vormt – de achtergronden van het conflict te weten te komen. Vanwege het feit dat woonwagenebewoners en zigeuners zich als groepering hebben weten te handhaven, blijkt al dat er in de praktijk wel degelijk compromissen kunnen worden gesloten.

GROEPSVORMING

Op een vmbo-school zitten soms veel woonwageneleerlingen bij elkaar. Velen van hen kiezen voor zo'n school vanwege de gezelligheid omdat ze er andere jongeren uit het woonwagencentrum tegenkomen. Dat leidt op den duur tot groepsvorming, trekt jongeren uit andere woonwagencentra die hun eigen school verzuimen aan waardoor op school de nodige onrust ontstaat. In zo'n situatie kan de school een onderwijsconsulent te hulp roepen.

Alvorens ik een ochtend per week aan de slag ga op een vmbo-school, bezoek ik alle ouders van deze leerlingen om de situatie uit te leggen en om de medewerking van de afzonderlijke ouders te krijgen. Ze reageren allen positief en vinden het fijn dat hun kinderen extra aandacht krijgen. Ik spreek met hen af dat alle activiteiten van de leerlingen 's middags met de ouders in de wagen besproken worden.

Tijdens de eerste ochtend op school haal ik de leerlingen voor een oriënterend gesprek uit de klas. De ene leerling heeft didactische problemen, een andere vertoont gedragsproblemen en weer een ander heeft eigenlijk geen noemenswaardige of specifieke problemen.

Na een aantal gesprekken met de leerlingen komen enkele ouders heel boos op school: ze willen me spreken. In dreigende taal krijg ik van alles voor de voeten geworpen. De kinderen komen met vreemde verhalen thuis: ze zouden uitgehoord worden en dat is nergens goed voor. Het vertrouwen is weg en de woede in het woonwagencentrum is groot, moet ik weten. Ik hoor alles aan en besluit om alle ouders weer persoonlijk op te zoeken om te zien waar deze verhalen op gebaseerd zijn.

Bij het eerste wagenbezoek krijg ik al snel in de gaten waar de misverstanden op gebaseerd zijn. Tijdens een gesprek met een meisje dat flink wat spellingsmoeilijkheden heeft, heb ik gevraagd of ze thuis een computer heeft. Ik vroeg dat omdat ik haar graag een aantal spellingsoefeningen die ik op diskette en cd-rom heb staan, wilde meegeven. Het meisje vertaalde echter naar huis toe dat ik gevraagd zou hebben wat ze thuis zoal in de wagen hebben staan. Het misverstand is snel opgelost en het vertrouwen hersteld.

Weer een andere leerling heeft haar huiswerk nooit in orde, dus vroeg ik of haar ouders haar zouden kunnen helpen. Waarop ze vertelde dat haar ouders gescheiden zijn en dat haar vader in een wagen verderop woont. Thuis werd geventileerd dat ik geïnformeerd zou hebben of vader en moeder wel echt gescheiden zijn, of dat ze voor de uitkering een aparte inschrijving hebben. Ook dit probleem wordt tijdens een persoonlijk wagenbezoek met beide ouders uit de wereld geholpen. Uiteindelijk winnen we elkaars vertrouwen terug en kan er daadwerkelijk begonnen worden met het werk waar het om ging.

Al snel blijkt de drempel voor de meeste ouders sinds mijn zitting op school lager te zijn dan voorheen en komen ze naar school toe om over hun kinderen te praten. Ik arrangeer gesprekken met verschillende leerkrachten en leerlingbegeleiders, en ouders krijgen via mij de kans om hun kinderen aan het werk te zien in de praktijklokalen. Ik houd structureel contact met leerlingen en hun ouders en probeer zo de lijnen kort te houden. Dit alles leidt tot positieve resultaten. Werden tot dan toe ouderavonden nauwelijks tot niet door hen bezocht, opeens groeit het percentage uit tot 80 %. Bovendien blijkt dat het voor een aantal leerlingen beter is een andere school te bezoeken, waardoor de rust op school snel wederkeert.

Sommige zaken liggen bij woonwagenbewoners en zigeuners wat gevoeliger dan bij de burgers, bijvoorbeeld de verhouding tussen de meisjes en jongens. Veel ouders hebben weinig op met de 'vrije' opvattingen die men aan burgers toeschrijft. Wanneer ouders zich over zulke zaken bezorgd maken of boos tonen, doet men er goed aan hun bezwaren niet te bagatelliseren. Beide partijen denken immers in het belang van het kind te handelen.

Ga conflicten niet uit de weg, maar probeer wel om escalatie te voorkomen. Overleg met anderen hoe je een bepaald conflict het beste kunt oplossen. Probeer vooraf de reacties in te schatten en zorg ervoor dat alle partijen in het conflict op de hoogte zijn van de aard en inhoud van een eventuele bemiddeling. Soms is het verstandig een ander 'vertrouwd persoon' in te schakelen. Ook is belangrijk om na een conflict het contact niet te verbreken. Dit komt de eigen geloofwaardigheid ten goede.

In veel woonwagencentra hebben veel ouders de gedachte dat ook hun kinderen onderwijs moeten volgen, geaccepteerd. Dit is niet altijd zonder slag of stoot gegaan. En het kost nog steeds veel tijd en energie om ouders het belang van voortgezet onderwijs in te laten zien. Bij conflicten is het vaak zinvol om boze ouders ruim de gelegenheid te geven hun hart te luchten. Houd in zo'n geval altijd rekening met het feit dat de positie van deze ouders op de achtergrond kan meespelen. Probeer zoveel mogelijk gezichtsverlies van de ouders te voorkomen. Soms is het goed om te onderhandelen. Conflicten ontstaan o.a. als ouders zich in hun eer aangetast voelen. Oplossingen zullen dan gericht moeten zijn op het herstel van evenwicht. Persoonlijk contact, wagenbezoek en het tonen van begrip kan al voldoende zijn. Het opbouwen van een goede relatie is en blijft van het grootste belang.

HOOFDSTUK 2

Het belang van voor- en vroegschoolse educatie

De aandacht voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) is gedurende de afgelopen jaren sterk toegenomen. De landelijke overheid heeft voor VVE vele miljoenen beschikbaar gesteld. Hoewel het moeilijk is om de effecten op lange termijn in kwalitatieve zin aan te geven, wordt algemeen aangenomen dat het bestrijden van achterstanden effectiever is naarmate men daarmee op jongere leeftijd begint. Niet alleen de leereffecten voor het kind spelen hierbij een rol, maar ook de pedagogische meerwaarde voor de ouders en de omgeving van het kind is van belang. De ontwikkeling van een kind komt immers mede op gang door het dynamisch proces van een wederzijdse beïnvloeding van verschillende factoren (cognitief, sociaal, fysiek, pedagogisch) in de wisselwerking tussen kind, ouders en omgeving. Onder voor- en vroegschoolse educatie vallen alle activiteiten die gericht zijn op het stimuleren van de algehele ontwikkeling van het 0-4 jarige kind. Daarbij worden de ouders (in dit geval meestal de moeders) ondersteund, hetgeen de sociale integratie van het gezin in de omgeving stimuleert.

2.1 Belemmerende factoren

Woonwagenuitvoerders zijn gek op hun kinderen en uiten dat door hun kind te omringen met veel – in de ogen van veel burgers zelfs overdreven – liefde en zorg. Ook in materiële zin willen zij dat het hun kind aan niets ontbreekt. Desondanks valt – in vergelijking met andere jonge kinderen – een aantal factoren te noemen die de ontwikkeling van deze kinderen belemmeren:

- de bewegingsruimte in een woonwagen is beperkt;
- voorlezen komt nauwelijks of niet voor en slechts weinig gezinnen maken gebruik van de bibliotheek;
- de ouders praten weinig met hun kinderen en gebruiken vaak gebiedende en korte zinnen;
- de kinderen beschikken over weinig speelgoed dat de cognitieve ontwikkeling bevordert;
- de ouders hebben zelf doorgaans weinig – voorschoolse – onderwijservaring;
- een grote groep ouders heeft te maken met opvoedingsproblemen.

Om een schoolloopbaan goed te kunnen doorlopen en achterstanden bij risicogroepen zoveel mogelijk te voorkomen, is het van groot belang een tijdige start te maken met voor- en vroegschoolse educatie. Hierbij moet met name worden gedacht aan kind- en gezinsgerichte activiteiten en deelname aan een peuterspeelzaal. Dit geldt zeker voor woonwagen- en zigeunerkinderen, van wie de meesten hun schoolperiode beginnen met een ontwikkelingsachterstand op het terrein van taal, concentratie, sociaal-emotionele ontwikkeling en fijne motoriek. Daarnaast is de werkhouding en het probleemoplossend vermogen meestal in onvoldoende mate ontwikkeld. De ervaring leert dat deze achterstand doorgaans niet meer in te halen valt en gedurende de schoolloopbaan van deze kinderen zelfs toeneemt. Peuterspeelzaalleidsters en leerkrachten van de onderbouwgroepen merken nogal eens op dat deze kinderen vaak minder praten, niet goed met andere kinderen kunnen spelen en schoolse instructies niet begrijpen.

Ondanks het feit dat een toenemend aantal woonwagen- en zigeunerkinderen de peuterspeelzaal bezoekt, blijft hun deelnamepercentage nog steeds achter bij het

landelijk gemiddelde. Veel moeders hebben moeite om hun kinderen al op jonge leeftijd te laten deelnemen aan voor- en vroegschoolse activiteiten. Ze willen hun kinderen graag dicht bij zich houden en vinden de schoolse wereld in de burgermaatschappij voor zichzelf en hun kind vaak vreemd en bedreigend. Ook zijn zij soms bang dat hun kind in aanraking komt met en beïnvloed wordt door andere normen en waarden dan welke binnen het eigen milieu gelden. Om moeders gemotiveerd te krijgen met hun kind deel te nemen aan een voorschools programma is soms niet gemakkelijk, omdat zij het gevoel hebben dat de 'burgermaatschappij' hen dit opdringt.

2.2 Ontwikkelingsachterstanden

Woonwagen- en zigeunerkinderen onderscheiden zich over het algemeen genomen niet van kinderen uit andere achterstandsgroepen. Maar door een opeenstapeling van verschillende belemmerende factoren die te maken hebben met hun leefstijl en culturele achtergrond, onderscheiden zij zich desondanks van andere groepen en is de problematiek weerbarstiger. De ontwikkelingsachterstand van woonwagen- en zigeunerkinderen komt veelal tot uitdrukking bij taalontwikkeling, motorische ontwikkeling en gedragsontwikkeling.

Taalontwikkeling

Woonwagenbewoners spreken het Nederlands als moedertaal, maar hun taalgebruik verschilt van het taalgebruik op school. Hun kinderen gaan vaak pas op latere leeftijd praten en beschikken over een kleinere en afwijkende woordenschat. De 'thuis taal' kenmerkt zich doorgaans door korte of één woord-zinnen (de zogenaamde 'commandotaal') en kinderen krijgen weinig oefening in de 'leertaal' (zoals logisch redeneren, hoofdzaken aangegeven en anticiperen op taal van anderen). Ook hebben zij een geringere begrippenkennis en is hun abstract denkniveau vaak minder goed ontwikkeld. Algemene en dagelijkse zaken (zoals bijvoorbeeld: broek, trui, schoenen, brood, appel, bord, lepel) zijn bekend, maar begrippen als kleding en servies niet. Slechts weinig kinderen worden voorbereid op hun schoolse periode en de gangbare 'burgertaal'. Zo wordt bijvoorbeeld bij deelname aan een gezinsgericht voorschools project als *Boekenpret voor baby's en peuters* aan de woonwagenmoeders gevraagd om dagelijks – liefst op een vast tijdstip – de tijd te nemen om voor te lezen en een boekje te bekijken met hun kind. Dit biedt structuur en bevordert de interactie tussen moeder en kind, terwijl het kind met nieuwe woorden en begrippen bekend raakt. Ondanks het feit dat deze moeders (en hun kinderen!) in het algemeen enthousiast zijn over het project en het bijbehorend materiaal, is gebleken dat zij het inpassen van een nieuwe, vaste structuur in hun dagelijkse leven als lastig ervaren. Een (groot) aantal van deze moeders laat het voorlezen na verloop van tijd dan ook weer achterwege, hetgeen niet bevorderend werkt voor de taalontwikkeling van hun jonge kinderen.

Voor veel jonge Roma- en Sinti-kinderen is het Nederlands tweede taal. In de thuissituatie wordt het Romanes (in diverse dialectvormen) als moedertaal gesproken. In feite worden deze kinderen dus tweetalig opgevoed. Toch zijn er steeds meer kinderen die thuis met elkaar Nederlands praten. Bij gebrek aan woorden in het Romanes neemt het gebruik van leenwoorden uit het Nederlands toe. Een gevolg van de integratie kan dus zijn, dat de oorspronkelijke taal steeds meer bedreigd wordt en dat een deel van de eigen taal langzaam verloren gaat.

Evenals woonwagenkinderen gaan zigeunerkinden vaak pas op latere leeftijd praten en hebben zij een geringere, afwijkende woordenschat. Daarnaast zijn zij, evenals woonwagenkinderen, meer ingesteld op lichaamstaal. Deze kinderen hebben moeite met Nederlandse begripsbepalingen en voorzetsels. Het is daarom van groot belang dat ook deze kinderen kunnen deelnemen aan en profiteren van specifieke taalstimuleringsactiviteiten die binnen het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid vallen.

Motorische ontwikkeling

Weinig woonwagen- en zigeunerkinderen komen in de wagen in aanraking met fijn-motorisch ontwikkelingsmateriaal, zoals bijvoorbeeld plakken en knippen en puzzels. Hun ouders schaffen daarentegen wel veel trendgevoelig speelgoed voor hun kinderen aan; maar voor de fantasie en fijn-motorische ontwikkeling biedt dit doorgaans weinig mogelijkheden. Speelgoed dat voor deze kinderen voorhanden is (zoals mechanische dingen, videospelletjes), is meestal speelgoed dat de ouders erg aanspreekt, maar waar het jonge kind (nog) niets mee kan. Omdat er in de wagen niet veel ruimte is om te spelen en deze bovendien is ingericht met kwetsbare en soms kostbare spullen, brengen veel jonge kinderen hun speeltijd buiten door. Het spelen wordt door de ouders en grootouders veelal niet gestimuleerd. Dit heeft niet te maken met onwil, maar eerder met onkunde en is gebaseerd op de eigen opvoeding. De bewegingen van jonge kinderen zijn vaak grof door gebrek aan oefening met fijn-motorisch ontwikkelingsmateriaal, waardoor zij langer moeite hebben met activiteiten op dit terrein. Door gebrek aan ervaring en oefening verloopt ook de ontwikkeling van het ruimtelijk inzicht trager dan bij kinderen van dezelfde leeftijd.

Gedragsontwikkeling

Bij binnenkomst op de peuterspeelzaal blijkt dat veel kinderen zich minder goed kunnen concentreren, drukker en onrustig zijn en wat vaker agressief gedrag vertonen. Het aanbod van spel- en speelgoed is voor velen van hen onbekend. Ondanks het feit dat steeds meer (kleine) woonwagencentra zich als gevolg van het deconcentratiebeleid in reguliere woonwijken bevinden, zijn de beoogde contacten tussen de woonwagenbewoners veelal niet verbeterd en is het isolement niet doorbroken. Dit heeft ook z'n weerslag op de woonwagen- en zigeunerkinderen van deze centra: de contacten met kinderen uit de andere doelgroepen zijn eenzijdig en beperkt, waardoor zij onvoldoende sociale vaardigheden ontwikkelen om zich een goede plek te verwerven in de hen omringende samenleving. De peuters en kleuters hebben een hechte band met hun moeder en andere familieleden, maar zijn veelal niet gewend enkele uren buiten hen door te brengen. Het omgekeerde is overigens eveneens het geval. Artsen van consultatiebureaus en wijkverpleegkundigen melden dat er bij hun contacten met woonwagenmoeders in veel gevallen sprake is van opvoedingsvragen en –problemen en dat vaste opvoedingsstructuren doorgaans ontbreken.

2.3 Deelname aan voor- en vroegschoolse projecten

Hoewel veel woonwagen- en zigeunerkinderen in de zeventiger en tachtiger jaren deelnamen aan – voornamelijk categorale - voor- en vroegschoolse activiteiten, nam deze deelname na de opheffing van de woonwagencentrumscholen en de afbouw van categorale voorzieningen voor woonwagenbewoners zienderogen af. Vanaf de negentiger jaren is echter een nieuwe trend waarneembaar: het belang van deelname

aan VVE wordt onderkend en er is veel aandacht voor het stimuleren van woonwagen- en zigeunersouders om hun kinderen te laten deelnemen aan VVE-activiteiten. Hoewel deze deelname de laatste jaren flink toegenomen is, blijft deze nog achter bij de rest van de samenleving. Recente cijfers over schoolloopbaangegevens tonen aan dat van alle woonwagen- en zigeunerkinderen van 0-4 jaar 70% van de jongens en 77% van de meisjes deelneemt aan VVE-activiteiten.

In de VVE-activiteiten kan een onderscheid gemaakt worden tussen interventie in de gezinssituatie en interventie-activiteiten buiten het gezin (de zogenaamde centrumgerichte activiteiten). De ervaring heeft geleerd dat de start bij woonwagen- en zigeunergezinnen het beste kan liggen bij een gezinsgerichte interventie. Naarmate de kinderen ouder worden, krijgen de taalontwikkeling, het (voor)lezen en de leesvaardigheid van kinderen binnen de activiteiten steeds meer aandacht. Daarnaast worden de ouders ondersteund bij hun opvoedings- en ontwikkelingstaken van hun kind.

Sinds het ontstaan van de landelijke OWWZ-projecten in 1985 zijn langdurige inspanningen verricht om woonwagen- en zigeunerkinderen te laten deelnemen aan primair en voortgezet onderwijs, omdat daar de meeste knelpunten werden ondervonden. Over deelname aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE) zijn mede daarom nog weinig concrete gegevens voorhanden. Wel zijn verspreid over het land met succes voorschoolse projecten – zonodig in aangepaste vorm – voor woonwagenouders en hun kinderen georganiseerd. De werving voor zo'n project wordt meestal door de onderwijsconsulent gedaan, de uitvoering door andere professionele krachten en soms ook door de consulent. Voorschoolse projecten bieden ouders hulp bij het kiezen en gebruiken van ontwikkelingsbevorderend speelgoed en wijzen hen op het belang van (voor)lezen. Het bezoeken van de plaatselijke bibliotheek en informatie over geschikte boeken zijn belangrijke onderdelen van dergelijke projecten. Over het algemeen zijn de deelnemers heel enthousiast over de activiteiten. Centrumgerichte (groeps)activiteiten staan veelal in het teken van vraag- of probleemstellingen door de ouders en hebben meestal met de opvoeding te maken. Uit evaluaties blijkt dat de taalprestaties van kinderen die hebben deelgenomen aan voorschoolse voorzieningen en taalstimulering thuis, op school verbeteren.

De onderwijsconsulenten voor woonwagen- en zigeunerkinderen hebben zich in de afgelopen jaren ingezet om de deelname door woonwagen- en zigeunerkinderen en hun ouders aan voor- en vroegschoolse projecten te bevorderen. Hierbij valt te denken aan:

- *Boekenpret voor baby's en peuters*
- *MIM-project (Moeders Informeren Moeders)*
- *Speelklas en toeleiding peuterspeelzaal*
- *Spel aan de wagen*
- *Klimrek*
- *Opstap*
- *Opvoedingsondersteuning*

BOEKENPRET VOOR BABY'S EN PEUTERS

Boekenpret voor baby's en peuters is een project om kinderen van 0-6 jaar en hun ouders het plezier van (voor)lezen te laten ontdekken. Na een eerste initiatief van het

OWWZ-project Drenthe in 1994 werden in 1998 opnieuw tien woonwagenmoeders uit Emmen benaderd voor deelname aan *Boekenpret* gedurende een periode van twee jaar (het project ging tegelijkertijd in Groningen en Friesland van start). Het enthousiasme van de moeders was aanvankelijk groot en het programma werd voor een groot deel afgestemd op hun behoeften en mogelijkheden. De uitvoering van het project lag in handen van professionals en tijdens de groepsbijeenkomsten werd gezorgd voor kinderopvang. Toch haakten veel moeders – tot grote teleurstelling van de leiding – gedurende het project af. Ook bleek dat de moeders nauwelijks tijd vrijmaakten om op geregelde tijden met hun kind bezig te zijn met de materialen van *Boekenpret*. Een aantal moeders gaf aan dat zij wel eens iets voor zichzelf zouden willen doen en niet 'steeds' middels projecten met hun kinderen bezig wilden zijn. De verantwoordelijkheid voor de opvoeding lag immers al voor het grootste deel in hun handen, lieten ze weten.

Voor moeders die na het beëindigen van het project toch wilden blijven deelnemen aan *Boekenpret* bestond de mogelijkheid aan te haken bij de reguliere uitvoering van *Boekenpret* in de wijk. Hoewel de belangstelling voor een reizende buurtmoeder die op de kleinere woonwagencentra in Drenthe het *Boekenpret*-project zou kunnen uitvoeren aanvankelijk groot leek, lukte het helaas niet om een buurtmoeder te vinden die de uitvoering ter hand wilde nemen.

Naast de specifieke projecten voor woonwagen- en zigeunergezinnen nemen peuters deel aan programma's en projecten in peuterspeelzalen die binnen het GOA-beleid vallen, zoals bijvoorbeeld:

- *Piramide*
- *Kaleidoscoop*
- *Boekenpret voor peuters*
- *PDO (Pedagogisch Didactische Observatie)*
- *Spel aan huis/Spel aan de wagen*
- *Opstapje*

2.4 Tips voor werving VVE

Afhankelijk van de grootte van hun werkgebied, het aantal woonwagenlocaties en daarmee samenhangend het aantal gezinnen, hebben de OWWZ-consulenten en onderwijsconsulenten hun doelgroepgezinnen en -kinderen doorgaans goed in beeld. Nieuwe consulenten en anderen die woonwagengezinnen willen werven voor deelname aan projecten, maar niet goed weten waar zij potentiële deelnemers kunnen vinden, doen er goed aan zich het volgende te realiseren:

- wagenbezoeken zijn hét middel om informatie van woonwagengezinnen te krijgen en zicht op de aanwezigheid van pasgeboren baby's en jonge kinderen;
- de afdeling Burgerzaken & Bevolking van de betreffende gemeente heeft wel informatie over gezinsveranderingen, maar in verband met stringente voorwaarden van het privacyreglement wordt het echter steeds lastiger om deze gegevens te krijgen;
- de huisarts, de arts van het consultatiebureau of de wijkverpleegster kan woonwagengezinnen attent maken op de mogelijkheid tot deelname aan een project.

Bij de werving van woonwagen- en zigeunerkinderen voor voor- en vroegschoolse programma's kunnen de volgende tips nuttig zijn:

- zorg dat je bekend bent met de achtergrond en cultuur van woonwagenbewoners en zigeuners;
- maak gezinnen duidelijk wie je bent en wat je doet;
- investeer vooral in tijd voor het leggen van een goede basisrelatie en stel je open op;
- let vooral op je houding: woonwagenbewoners en zigeuners zijn erg gevoelig voor de wijze waarop je je opstelt;
- laat je niet uit het veld slaan, als je bij het eerste bezoek aan een gezin met enige argwaan wordt ontvangen;
- kom niet meteen met materialen aanzetten, maar leg eerst uit waarvoor je komt: ouders kunnen anders het gevoel krijgen dat ze (vanuit de burgerwereld) snel wat opgelegd krijgen;
- zorg ervoor dat je een informatiefolder over het project of programma bij je hebt die ouders later nog eens rustig kunnen doornemen;
- laat iets leuks voor het kind achter: een ballon, poster of kleurplaat kan hier al wonderen doen;
- als je het programma niet zelf uitvoert maar dit bijvoorbeeld een buurtmoeder laat doen, laat deze dan mee gaan op wagenbezoek; indien ouders geïnteresseerd zijn, is het belangrijk dat zij alvast kennis met haar hebben gemaakt;
- spreek een datum of tijdstip af waarop je weer langs komt om te horen of er belangstelling is;
- het enthousiasme van het kind dat je tijdens het wagenbezoek kennis laat maken met het materiaal kan doorslaggevend zijn voor deelname, zeker als ouders niet belangstellend zijn;
- vertel ouders dat je het van belang vindt dat ook zij en hun kinderen kunnen profiteren van het aanbod: het geldt net zo goed voor hen als voor 'de burgers'; realiseer je dat woonwagencentra bij werving en uitvoering van voor- en vroegschoolse programma's nog wel eens worden overgeslagen;
- soms kun je ook ouders over de streep trekken door te zeggen dat meerdere woonwagen- en/of zigeunerouders uit de omgeving meedoen;
- leg uit wat van de ouders wordt verwacht bij deelname, zoals: tijdsinvestering, tijdstip waarop ze in de wagen moeten zijn wanneer ze door de programmaleidster/buurtmoeder worden bezocht, op tijd (telefonisch) reageren als een gemaakte afspraak niet kan doorgaan;
- maak duidelijk wat de eventuele kosten zijn (indien deze te bezwaarlijk zijn, zijn er misschien oplossingen te vinden via bijstand, bijzondere fondsen of regelingen);
- geef praktijkvoorbeelden en vertel over positieve ervaringen die met het programma of project zijn opgedaan;
- bied ruimte voor groepsbijeenkomsten, indien meerdere ouders dat wensen: moeders vinden het vaak prettig om ervaringen te delen of om gezamenlijk een activiteit te doen; laat moeders meedenken met thema's die bij de groepsbijeenkomsten aan de orde komen;
- kies voor groepsbijeenkomsten een ruimte die de deelnemers een zo goed mogelijk 'thuisgevoel' geeft: bij een kleine groep kan dat misschien een woonwagen (huis) zijn;
- soms vinden ouders het prettig, wanneer ze met twee gezinnen tegelijkertijd meedoen: wees flexibel waar dat mogelijk is;

- wellicht is het handig om eerst te werven bij gezinnen die je (goed) kent: mogelijk kennen zij nog andere, belangstellende, jou onbekende gezinnen die zij willen polsen voor deelname.

2.5 Bezoek peuterspeelzaal

Om een goed inzicht te krijgen in het peuterspeelzaalbezoek van woonwagen- en zigeunerkinderen is het van belang dat scholen voor primair onderwijs deze informatie bij de aanmelding opvragen aan de ouders. Gelukkig zijn er gedurende de afgelopen jaren in toenemende mate structurele contacten ontstaan tussen peuterspeelzalen en basisscholen in elkaars omgeving. Zodoende zullen in de toekomst meer gegevens ter beschikking komen over welke kinderen de peuterspeelzaal hebben bezocht. Naast emotionele argumenten spelen bij woonwagen- en zigeunermoeders ook andere factoren een rol waardoor zij hun kind niet op een peuterspeelzaal plaatsen. Zo kan de afstand en het beschikbare vervoer een argument zijn, ze kunnen de kosten te hoog of de wachtlijst onaanvaardbaar vinden. Soms weten ouders ook niet op welke leeftijd hun kind kan deelnemen of op medische of sociale indicatie (via huisarts, consultatiebureau) vervroegd geplaatst kan worden. Maar omdat peuterspeelzalen over het algemeen vol zitten, is actieve werving onder potentiële deelnemers niet te verwachten. En omdat niet alle woonwagen- en zigeunermoeders contacten hebben met de arts van het consultatiebureau of met de wijkverpleging, is ook informatie over of verwijzing door hen niet aan de orde.

ACHT MAANDEN MET PLEZIER OP DE PEUTERSPEELZAAL

Tijdens een bezoek aan een basisschool voor een gesprek over de schoolvorderingen van de woonwagenkinderen op deze school vertelde een leerkracht dat de meeste van deze kinderen niet op de peuterspeelzaal hadden gezeten. Zo wist zij dat een leerling nog een jonger broertje had dat nu de leeftijd had om naar de peuterspeelzaal te gaan. Zij vermoedde dat het kind niet was opgegeven voor de peuterspeelzaal. Enige tijd later heb ik de moeder van het jongetje bezocht en na enige tijd gevraagd of haar 3-jarig zoontje naar de peuterspeelzaal ging. Dat was niet het geval en de moeder vertelde bovendien dat haar oudere kind ook niet naar de peuterspeelzaal was geweest omdat zij dat allemaal niet nodig vond. De meeste kinderen van het kleine woonwagencentrum bleven bij de wagen, speelden met elkaar en gingen pas naar school als ze 4 of 5 jaar waren. Ze moesten tegenwoordig toch al zo lang naar school! Ja, wat dat betrof moest er nu veel meer dan in de tijd dat zij kind was, wist ik. Er ontspoon zich vervolgens een kort gesprek over de geschiedenis van woonwagenbewoners en hun hang naar het verleden. Ik vroeg de moeder of haar zoontje nu speelkameraadjes in het woonwagencentrum had: dat was momenteel niet het geval, want er was alleen nog een baby. Maar de moeder vertelde dat haar kind zich nooit verveelde: zij nam het altijd mee naar familie en andere bekenden. Toen ik haar vroeg of ze wel eens in de plaatselijke peuterspeelzaal was geweest om daar eens te kijken wat daar zoal werd gedaan met en door kinderen, schudde ze ontkennend. Ze zei daar ook geen behoefte aan te hebben, want haar kind ging er toch niet naar toe. Het was een pienter en gezellig kind en zou zeker goed mee kunnen komen op school. Omdat ze zo beslist was heb ik alle voordelen voor deelname van haar kind aan de peuterspeelzaal niet opgesomd. Ik heb haar wel mijn kaartje met naam en telefoonnummer gegeven en gezegd dat ze in geval van vragen een beroep op mij kon doen.

Tot mijn verbazing belde de moeder mij twee maanden later. Er bleek een nieuw gezin met o.a. een 3-jarig kind op het woonwagencentrum zijn komen wonen. Dit kind speelde zo leuk met haar zoontje, maar was opgegeven voor de peuterspeelzaal en zou binnenkort geplaatst kunnen worden. De moeder vertelde dat zij nu ook háár kind hiervoor had opgegeven. Ze vroeg mij of ik eventueel wilde bellen met de peuterspeelzaal als de wachttijd te lang zou worden. Ik heb dat vervolgens gedaan, naar de wachttijd geïnformeerd en tevens benadrukt dat (snelle) plaatsing van het jongetje belangrijk was, mede als voorbeeld voor doorbreking van de groepsnorm op het woonwagencentrum. Het jongetje heeft uiteindelijk nog acht maanden met veel plezier op de peuterspeelzaal gezeten!

Hoewel voor veel woonwagen- en zigeunerouders geldt dat zij zelf als kind geen ervaring hebben opgedaan in de peuterspeelzaal, hebben velen van hen inmiddels – al dan niet van buitenaf gestimuleerd - de weg naar de peuterspeelzaal weten te vinden. De meeste ouders hebben daar positieve ervaringen mee. Het is dan ook belangrijk dat zij deze ervaringen doorgeven aan medebewoners van het woonwagencentrum of aan hun familieleden met jonge kinderen. Toch zijn er nog veel ouders (moeders) die hun kinderen liever bij zich in de buurt willen houden en vinden dat hun kind ook prima met kinderen van het woonwagencentrum kunnen spelen. Ze moeten immers toch al zo lang naar school! Overigens zijn er woonwagencentra waarvan de bewoners het inmiddels de gewoonste zaak van de wereld vinden om hun jonge kinderen naar een peuterspeelzaal te laten gaan.

2.6 Tips voor werving peuterspeelzaal

Ook bij de werving voor deelname aan de peuterspeelzaal geldt dat het belangrijk is dat de leeftijd waarop kinderen naar de peuterspeelzaal kunnen gaan in beeld is of wordt gebracht. Zeker nu het VVE-beleid een extra financiële impuls heeft gekregen vanuit de landelijke overheid, die daarmee de noodzaak en het belang van voor- en vroegschoolse educatie nog eens duidelijk erkent, zou het goed zijn dat gemeenten de aansturing voor deelname door zogenaamde risicogroepen ter hand nemen. In die zin kunnen gemeenten ook een initiërende rol vervullen door bijvoorbeeld – behalve het zo spoedig mogelijk oplossen van het capaciteitsprobleem op peuterspeelzalen – peuterspeelzalen actief te laten werven onder de genoemde doelgroepen. Gezien het achterblijvend percentage woonwagen- en zigeunerkinderen dat deelneemt aan de peuterspeelzaal en de – later – geconstateerde problematiek, valt hier wellicht een wereld te winnen.

Veel OWWZ consulenten en onderwijsconsulenten gaan op wagenbezoek op het moment dat zij weten dat een kind binnenkort de leeftijd heeft om naar de peuterspeelzaal te kunnen gaan.

Veel aspecten die genoemd zijn bij de werving voor voor- en vroegschoolse projecten gelden ook bij de werving van woonwagen- en zigeunerkinderen voor de peuterspeelzaal. Met het oog op werving hiervoor zouden nog de volgende argumenten gebruikt kunnen worden:

- de peuterspeelzaal biedt het kind een veilige omgeving met gekwalificeerde leidsters die ontwikkelingen van de peuters stimuleren;

- omdat de meeste woonwagenkinderen geen contact hebben met andere kinderen uit de buurt is er veelal sprake van een geïsoleerde wereld; op de peuterspeelzaal maakt het kind kennis met andere leeftijdgenootjes;
- het kind komt in aanraking met ander en divers speel- en spelmateriaal;
- het kind wordt spelenderwijs voorbereid op de basisschool: een doorgaande ontwikkelingslijn, die de overstap naar de school gemakkelijker maakt (gewenning);
- praktisch alle kinderen vinden het leuk op de peuterspeelzaal;
- veel peuterspeelzalen maken gebruik van projecten waarbij ook de ouders worden betrokken;
- moeders/ouders kunnen desgewenst een dagdeel aanwezig zijn om te kijken wat er zoal gebeurt op de zaal en hoe hun kind reageert;
- het biedt enige vrije tijd voor de moeder;
- voor basisscholen is het doorgaans aan bepaalde (ontwikkelings)aspecten waarneembaar dat een kind op de peuterspeelzaal heeft gezeten.

BINNEN TWEE WEKEN OP DE PEUTERSPEELZAAL

Tijdens een bezoek aan een kleine woonwagenlocatie in verband met problemen van een twaalfjarige woonwagenleerling op school, trof ik daar ook een moeder met twee kleine kinderen van respectievelijk 1 en 2½ jaar. Deze moeder was een 'oude bekende' van mij. De moeder van deze peuters vertelde mij dat zij nogal wat problemen had en dat het haar niet meeviel om daarnaast constant in de weer te zijn met haar kleine kinderen.

Toen ik haar vroeg of de oudste van de twee ook naar de peuterspeelzaal ging, zei zij dat zij wel had geïnformeerd bij de plaatselijke peuterspeelzaal of haar kind geplaatst kon worden, maar aangezien er sprake was van een wachtlijst was zij zonder haar kind op te geven teruggegaan. Bovendien vroeg zij zich af of een kind dat nog niet zindelijk was wel naar de peuterspeelzaal kon. De vader van de peuters vulde aan dat zijn kind van 2½ jaar bovendien nauwelijks kon praten en dat men wel zou denken dat ze niet helemaal goed was.

Gelukkig kon ik de ouders vertellen dat ik zelf jaren lang peuterspeelzaalleidster was geweest en dat ik vaak kinderen in de groep kreeg die niet zindelijk waren en/of laat begonnen te praten. Wat dat (en mij) betrof, hoefden deze ouders zich dus geen zorgen te maken over een negatief oordeel van de leidsters of zich te laten weerhouden om hun kind op te geven voor de peuterspeelzaal. De ouders vroegen mij vervolgens of ik contact wilde opnemen met de peuterspeelzaal om ervoor te zorgen dat hun kind zo snel mogelijk geplaatst kon worden.

Na telefonisch contact met de peuterleidster – waarbij ik aangaf dat een snelle plaatsing op basis van een sociale indicatie in dit geval gewenst was – raadde zij mij aan een brief naar het bestuur van de peuterspeelzaal te sturen waarin de beweegredenen voor een snelle plaatsing vermeld zouden worden. De peuterspeelzaal had namelijk nog steeds een wachtlijst. Ik heb meteen een brief, met argumenten voor een spoedige plaatsing van het kind, naar het bestuur verzonden. Binnen twee weken kon het kind geplaatst worden en had het daar erg naar haar zin!

2.7 Op weg naar de basisschool

Meestal vragen peuterspeelzaalleidsters tegen de tijd dat kinderen bijna 4 jaar zijn aan de ouders of zij hun kind al hebben aangemeld bij een basisschool. In andere gevallen

vragen ouders informatie op bij peuterspeelzaalleidsters bij wie hun kind in de groep zit. Die vragen variëren van: "Wat is een goede school?" tot "Hoe komt mijn kind op die school? Wat moet ik daarvoor doen?" Ook informeren ouders elkaar over wat in hun ogen 'een goede school' is. Of ze zijn simpelweg aangewezen op de school in de buurt (woonwagenuitvoerders vinden het vaak prettig dat hun kinderen zoveel mogelijk naar dezelfde school gaan).

In gevallen waarin het voor ouders lastig is om een school voor hun kind te kiezen, is het goed om langs te gaan en informatie op te vragen bij scholen in de buurt. Als ouders aangeven dit als drempel te ervaren, kun je als onderwijsconsulent aanbieden met hen mee te gaan naar een school of te informeren of er meer doelgroepouders zijn die in dezelfde positie verkeren. Mogelijk kunnen meerdere ouders tegelijk een afspraak maken – of je arrangeert dat voor hen – met de school voor een informatiebijeenkomst. Alle scholen beschikken over een schoolgids, waarin de doelstellingen van de school beschreven staan en die aan alle ouders uitgereikt wordt. Daarnaast heeft iedere school een schoolplan waarin het beleid van de school beschreven staat en dat ouders kunnen inzien.

Belangrijk is dat scholen aan ouders vermelden dat zij in verband met de wegingsgelden waarvan zij gebruik – willen – maken, moeten vragen naar de achtergrond/herkomst van hun leerlingen. Bij de intake stellen scholen dus aan ouders de vraag of zij behoren tot de groep woonwagenuitvoerders. De school kan vervolgens aangeven hoe zij de eventuele formatie(uitbreiding) op school kunnen inzetten.

Nog regelmatig komt het voor dat woonwagen- en zigeunerkinderen niet op 4-, maar pas op 5-jarige leeftijd naar de basisschool gaan. Dit kan te maken hebben met het feit dat de betreffende ouders de noodzaak van onderwijs niet inzien, maar het kan ook zijn dat er problemen spelen in het gezin waarbij onderwijs een ondergeschikte rol speelt. Doorgaans houdt de afdeling leerplicht van de betreffende gemeente toezicht op het naar school gaan van 4-jarigen en onderneemt zonnodig actie als kinderen nog niet ingeschreven staan bij een school: ouders bewegen hun kind in te schrijven en naar school te sturen. Wettelijk gezien kan de leerplichtambtenaar niet meer dan dat. Via de lijn van leerplicht naar onderwijsconsulent kan deze laatste door middel van een regelmatig contact met de ouders (opbouwen van een relatie met hen), hen er na verloop van tijd toch van overtuigen dat het kind erbij gebaat is dat het naar school gaat. Het belang van het kind – op korte en langere termijn – in deze maatschappij moet voorop staan. Daarom is het van belang om, wanneer er in het gezin problemen zijn die als redenen worden opgegeven voor het niet naar school gaan van het kind, samen met ouders te zoeken naar een passende oplossing of als intermediair te fungeren richting hulpverlening.

HOOFDSTUK 3

Woonwagen- en zigeunerkinderen in de basisschool

Vrijwel alle woonwagen- en zigeunerouders zien inmiddels steeds meer het nut in van leren lezen, schrijven en rekenen. Mede daardoor én door de inzet van de OWWZ-projecten (OWWZ) is het percentage kinderen dat het basisonderwijs bezoekt, gestegen tot vrijwel 100%. Dit houdt in dat praktisch alle ouders – doorgaans zonder hulp van buiten – hun kind opgeven voor een basisschool. Het probleem is dus niet dat te weinig woonwagen- en zigeunerkinderen deelnemen aan het basisonderwijs, maar dat zij daar vanuit een achterstandssituatie nogal eens te maken krijgen met allerlei leerproblemen en meer dan gemiddeld verwezen worden naar het speciaal onderwijs. Onderwijsconsulenten kunnen scholen ondersteuning geven om op een adequate manier in te spelen op de problemen van deze leerlingen.

De meest recente schoolloopbaangegevens tonen aan, dat in het primair onderwijs in schooljaar 2001-2002 in de 27 projecten samen 2.818 woonwagen- en zigeunerleerlingen zaten. Van hen volgt 13% speciaal onderwijs. Dit percentage ligt bijna drie keer zo hoog in vergelijking met andere leerlingen in Nederland. Relatief zitten er meer jongens (17%) dan meisjes (9%) in het speciaal onderwijs. Behalve gezinsproblemen, sociaal-emotionele problemen en problemen met betrekking tot de werkhouding, worden vooral cognitieve problemen (56%) gesignaleerd. Het vaakst worden risicofactoren genoemd die dusdanig problematisch zijn, dat extra aandacht binnen de school noodzakelijk is. De meest frequente contacten komen vooral voor met remedial teachers/intern begeleiders (van 2-3 keer per jaar tot wekelijks). Daarnaast zijn er wekelijks contacten met instellingen voor maatschappelijk werk en de schoolarts. De remedial teacher/intern begeleider, de instelling voor jeugdhulpverlening en justitie worden breed ingezet: voor alle voorkomende risicofactoren met uitzondering van fysieke en psychische problemen. De onderwijsbegeleidingsdienst wordt het vaakst ingezet voor cognitieve problemen en incidenteel voor fysieke en sociaal-emotionele problemen en problemen met betrekking tot werkhouding. Met externe zorginstellingen wordt het vaakst contact gezocht bij cognitieve problemen (14%) en bij problemen met de werkhouding (16%).

3.1. Elementen voor een zorgplan

In het vorige hoofdstuk werden reeds de oorzaken aangegeven waarom veel woonwagen- en zigeunerkinderen op kinderdagverblijven en peuterspeelzalen een ontwikkelingsachterstand hebben op het terrein van taalontwikkeling, concentratie en fijne motoriek. Voorschoolse stimuleringsactiviteiten kunnen daarop een positieve invloed hebben. Wanneer de basisschool hierop inhaakt met eigen stimuleringsactiviteiten, kunnen deze invloeden een duurzaam effect hebben.

Het bezoeken van het primair onderwijs is voor woonwagen- en zigeunerkinderen een hele verandering: het veilige centrum moeten worden ingeruild voor de onbekende burgerschool. Een periode van gewenning aan beide kanten blijkt meestal nodig. De eerder genoemde belemmerende factoren voor de voorschoolse ontwikkelingsperiode zijn eveneens van toepassing op de basisschoolperiode. Het leefpatroon van hun ouders is niet ingesteld op voldoende speelruimte en een eigen plek in de woonwagen waar kinderen hun huiswerk kunnen maken.

Voor ouders is het moeilijk om hun kinderen met schoolse zaken te helpen, omdat zij zelf doorgaans weinig onderwijs (vaak alleen enkele klassen basisschool) hebben

genoten. De jongste generatie ouders is zich er meer van bewust dat onderwijs belangrijk is en hebben zelf soms ook enige jaren voortgezet onderwijs genoten.

Woonwagen- en zigeunerleerlingen behoren tot de GOA-doelgroep en hebben een weging van 0.7. De onderwijsconsulent kan in de basisschoolperiode de scholen ondersteunen, door het geven van algemene voorlichting en achtergrondinformatie over de cultuur en de geschiedenis van woonwagen- en zigeunerleerlingen. Daarnaast is het vooral belangrijk dat de onderwijsconsulent benadrukt dat deze leerlingen bepaalde risico's lopen en dat extra aandacht preventief kan werken.

Ondersteuning van zorgleerlingen heeft binnen het WSNS-beleid een duidelijker structuur gekregen. Vrijwel elke school heeft een leerkracht die belast is met de organisatie van de extra zorg (de intern begeleider). Externe hulp is op afroep beschikbaar. Bovendien kunnen kinderen tijdelijk of permanent worden opgevangen op een speciale school voor basisonderwijs. Hoewel vaak gesproken wordt over een 'continuüm van zorg', vertoont het geheel van zorgactiviteiten nog wel een aantal hiaten.

Om woonwagen- en zigeunerleerlingen de benodigde extra zorg te kunnen geven, zou een deelzorgplan 'Onderwijs aan woonwagen- en zigeunerleerlingen' dienen te worden opgesteld. Belangrijke elementen in dit specifieke zorgsysteem zijn:

- volgen en bewaken van schoolbezoek en continuïteit in leerprestaties en ontwikkeling;
- bevorderen van deelname aan buitenschoolse activiteiten;
- gebruik maken van de gewichtenregeling;
- stimuleren van een inlooperperiode voor 3- en 4-jarigen bij scholen voor primair onderwijs;
- informatie over schoolse zaken aan ouders geven;
- erop toezien dat bij schoolverzuim het stappenplan 'Verzuim' (zie 4.4) wordt toegepast;
- informatie verschaffen over culturele, sociaal-emotionele en maatschappelijke achtergronden van woonwagen- en zigeunerleerlingen die van invloed kunnen zijn op het onderwijs;
- opstellen van een deelzorgplan op schoolniveau;
- adviseren over de aanschaf van materialen die bij de belevingswereld van deze leerlingen passen;
- bevorderen van taalactiviteiten;
- bevorderen van samenwerking tussen alle organisaties die binnen het zorgsysteem een taak hebben.

DEELZORGPLAN 'ONDERWIJS AAN WOONWAGEN- EN ZIGEUNERKINDEREN'

Fase 1: algemene zorg

In deze fase is de leerkracht zelf verantwoordelijk. Vanuit zijn pedagogische en didactische kennis constateert de leerkracht welke extra ondersteuning een kind nodig heeft. De leerkracht maakt daarbij gebruik van reguliere materialen.

De onderwijsconsulent is vooral alert op o.a. de registratie van het schoolverzuim, waarvoor de verantwoordelijkheid in eerste instantie bij de school ligt. In enkele regio's zijn stappenplannen voor verzuim ontwikkeld. De onderwijsconsulent kan samen met de leerkracht op wagenbezoek gaan. Omdat persoonlijk contact belangrijk is, kan ook de school ouders uitnodigen voor een gesprek.

Fase 2: extra zorg na intern onderzoek

Wanneer extra zorg nodig blijkt, schakelt de leerkracht iemand van het team of zorgplatform in: de intern begeleider, de remedial teacher of de ambulante begeleider uit de speciale school voor basisonderwijs. In een leerlingbespreking verschaft de onderwijsconsulent informatie over de culturele, sociale en maatschappelijke achtergronden van woonwagengezinnen en zigeuners, zodat de school rekening kan houden met de specifieke situatie van deze kinderen.

Fase 3: speciale zorg na intern onderzoek

Wanneer een leerling na extra zorg van de intern begeleider, remedial teacher of ambulante begeleider toch achterblijft, wordt in een leerlingbespreking de vraagstelling aangescherpt en een handlingsplan opgesteld. In dat handlingsplan komen ook de activiteiten te staan die de onderwijsconsulent naar de ouders of andere instellingen toe onderneemt.

Fase 4: speciale zorg na extern onderzoek

Als de achterstand of de geconstateerde problemen na de speciale zorg niet verminderen, wordt het zorgplatform ingeschakeld voor een verdere analyse en diagnose van de optredende problemen. Een psychologisch onderzoek door de onderwijsbegeleidingsdienst of een diagnosticus van de speciale school voor basisonderwijs kan onderdeel uitmaken van deze analyse. Op basis van deze gegevens stelt het zorgplatform in overleg met de onderwijsbegeleidingsdienst een advies op. Dat advies kan geïntensiveerde speciale hulp op de basisschool inhouden met behulp van deskundigen uit het speciaal onderwijs of leiden tot verwijzing naar de speciale school voor basisonderwijs via de PCL (Permanente Commissie Leerlingenzorg). In deze fase werkt de onderwijsconsulent samen met de leden van het zorgplatform om de ouders te informeren over de procedure en geadviseerde hulp.

De PCL (Permanente Commissie Leerlingenzorg) is een orgaan dat met ingang van augustus 1998 door ieder samenwerkingsverband moet worden ingesteld en dat oordeelt over de toelaatbaarheid tot de speciale scholen voor basisonderwijs in dat samenwerkingsverband.

Fase 5: zeer speciale zorg in speciaal onderwijs

Sommige kinderen hebben permanent gespecialiseerde hulp nodig. Voor hen kan een verwijzing naar een speciale school voor basisonderwijs de oplossing zijn. De onderwijsconsulent heeft een signaleringsfunctie en een taak bij de organisatie van de extra hulp. Het gaat daarbij uiteraard om de uitwerking van het zorgsysteem voor zover het woonwagen- en zigeunerleerlingen betreft.

Naast de specifieke projecten voor woonwagen- en zigeunergezinnen kunnen 4 – 12-jarigen die binnen het GOA-beleid vallen, deelnemen aan een aantal speciale projecten, zoals bijvoorbeeld:

- *Opstap: een project voor groep 1 en 2 van de basisschool*
- *Overstap*
- *Pyramide: een project voor peuters en kleuters*
- *Kaleidoscoop*
- *Project 'Thuis op school'*
- *'Pre-teaching'*

3.2. Tips en aandachtspunten

Het ligt voor de hand dat onderwijzend personeel door veel woonwagen- en zigeunerouders gezien wordt als representanten van de burgermaatschappij. Anderzijds zijn 'de meester' en 'de juf' voor velen van hen ook gezaghebbende en herkenbare figuren waarin zij vertrouwen moeten krijgen. De school dient dan ook rekening te houden met een aanvankelijk argwanende houding. Soms kan het nuttig zijn deze ouders de gelegenheid te geven eens flink stoom af te blazen; zeker wanneer zij in het verleden negatieve ervaringen met de school hebben gehad, kan dat dikwijls de lucht klaren en de weg vrijmaken voor onderling vertrouwen.

Contact tussen ouders en school

Zoals eerder gezegd: woonwagenbewoners en zigeuners zijn erg gevoelig voor de wijze waarop je je als onderwijsconsulent of leerkracht opstelt. Let daarom bij contact met hen op de volgende aandachtspunten:

- neem als school zo snel mogelijk het initiatief: ouders doen dat immers uit zichzelf niet zo gauw;
- ga ook op wagenbezoek als er geen directe aanleiding toe is: neem ruim de tijd om het contact met ouders op te bouwen;
- ga nooit ongevraagd met je schoenen aan een woonwagen of huis binnen: veel woonwagenbewoners hebben liever dat je je schoenen uittrekt vóór de wagen;
- voel je niet bezwaard wanneer je tijdens etentijd op bezoek blijkt te komen. Veel woonwagenbewoners kennen geen vast etenspatroon en koken en eten wanneer ze er zin in hebben. Ook is er altijd wel een bordje extra en voor je het weet heb je soms ook een bord eten op schoot;
- wees duidelijk en direct over hetgeen je wilt vertellen;
- houd er rekening mee dat veel ouders niet op de hoogte zijn van de gang van zaken in het onderwijs, hetgeen betekent dat ze gemakkelijk 'beoordelingsfouten' maken; probeer dit in te schatten en door nadere uitleg te corrigeren;
- benadruk steeds dat je net zoals de ouders het belang van hun kind op het oog hebt, maar wijs ze ook duidelijk op hun eigen verantwoordelijkheid;
- wees geduldig als ze een stroom van woorden nodig blijken te hebben; wacht op een adempauze, gebruik deze en laat je niet uit het veld slaan;
- bedenk dat de binding tussen ouders en kind groot is en verwacht niet dat ouders 'tegen' hun kind kiezen;
- soms moet je bereid zijn om ouders enige 'onderhandelingsruimte' te gunnen; als je hen overvraagt, kan het rendement wel eens veel lager komen liggen;
- geef aan waar, wanneer en hoe de ouders – indien nodig – contact met je kunnen opnemen; reageer zo snel mogelijk wanneer ze dat doen;
- bedenk dat gemaakte afspraken soms niet op tijd nagekomen worden: planmatig denken en doen is bij hen geen gewoonte, zeker niet als er lang vooruit gepland wordt;
- het is niet ongebruikelijk dat burens tijdens een gesprek de wagen binnenvallen; soms is het dan beter om een andere keer nog eens terug te komen (het is immers niet denkbeeldig dat het standpunt van de gesprekspartner flink beïnvloed wordt door de aanwezigheid van anderen: de groepsmening kan wel eens anders zijn dan de eigen opvatting van de ouder);
- woonwagenbewoners en zigeuners kennen een hoge mate van sociale controle. Soms vindt men het ongepast als een man een afspraak maakt met een vrouw.

Wanneer het toch nodig is om een gesprek onder vier ogen te voeren, zorg er dan voor dat je door anderen gezien wordt;

- bij zigeuners worden kinderen opgevoed door de hele familie. Dit zou dus kunnen betekenen dat je niet alleen met de ouders moet praten, maar ook met andere belangrijke personen van de familie. Als het om belangrijke beslissingen gaat, doe je er in ieder geval goed aan daar ook de vaders bij te betrekken. De meer praktische en persoonlijke zaken zullen over het algemeen met de moeders worden besproken.

EXTRA FORMATIE VOOR ROMA-LEERLINGEN

Ongeveer zeven jaar geleden werden de eerste Roma-kinderen aangemeld op de Don Sartoschool in Tilburg, een 'zware GOA-school'. In het begin was het wennen. De kinderen hadden achterstanden op verschillende terreinen. Niet alleen spraken ze geen Nederlands, ze waren niet gewend op een stoel te zitten, vroegen veel aandacht en kwamen onregelmatig op school. Al snel gaf de school bij de gemeente aan behoefte te hebben aan extra formatie om deze groep leerlingen te kunnen begeleiden. De Don Sartoschool kreeg 16 uur extra formatie per week voor de zes Roma-kinderen. De leerkracht die hiervoor werd aangesteld, heeft voor iedere Roma-leerling een werkmap samengesteld met materiaal voor taal, lezen en rekenen. Het hele team voelt zich verantwoordelijk voor het onderwijs aan deze kinderen en stelt hen in de gelegenheid om ook in de klas met hun eigen materiaal te werken. Naast het eigen programma nemen de kinderen in de eigen jaargroep deel aan alle andere vakken en activiteiten. De sfeer in de groep en de houding van de leerkracht zijn daarbij van groot belang voor deze kinderen: het gaat erom dat ze zich geborgen en gerespecteerd voelen. Alleen dan, vindt het team, kun je hen een gevoel voor schoolcultuur bijbrengen.

De taak van de speciale Roma-leerkracht gaat echter verder dan materialen ontwikkelen, mappen samenstellen en onderwijs verzorgen. Wanneer de kinderen 's morgens niet op school zijn, gaat ze hen thuis ophalen. Ook de directeur stapt geregeld op de fiets om de kinderen op te halen. Hij vindt dat belangrijk omdat de school daarmee het signaal geeft onderwijs voor deze kinderen serieus te nemen. De leerplichtambtenaar wordt zelden ingeschakeld. Wel is er met hem maandelijks overleg, waarin alle potentiële spijbelaars op de agenda staan. Volgens de directeur werkt het averechts wanneer de afdeling Leerplicht actie onderneemt in de richting van de Roma-gezinnen. De vertrouwensrelatie die de directeur met deze gezinnen heeft opgebouwd, zorgt ervoor dat hij binnen mag komen en dat een gesprek mogelijk is. Voor een leerplichtambtenaar zouden ze de deur niet eens open doen, brieven worden niet gelezen en boetes kunnen ze vaak niet betalen. Voor de directeur ligt het voor de hand dat de school zelf onmiddellijk actie onderneemt bij verzuim. Soms gebeurt dat in samenwerking met het (school)maatschappelijk werk. Al deze extra taken kosten de school veel tijd, hetgeen aanleiding is geweest voor het indienen van extra uitbreiding van de formatie: met 16 uur redt de school het niet meer.

(bron: Y. van der Ree, A. van den Hurk, R. Timmermans, Als niet kan wat moet, moet wat kan, p. 23-25)

In lang niet alle gevallen zal het voor leerkrachten en onderwijsconsulenten gemakkelijk zijn om ouders inhoudelijk te betrekken bij het onderwijs aan hun kinderen. De volgende tips kunnen van belang zijn:

- onderhoud tijdens de inlooperperiode van 4-jarigen veel contact met de ouders, bijvoorbeeld door een kort praatje aan te binden over hoe het gaat en wat moeilijk voor hen is, nu hun kind naar school gaat;
- praat met ouders zowel over de (verschillen tussen de) opvoeding thuis als die op school
- geef ouders informatie over allerlei schoolse zaken, praat over de schoolregels, het melden van verzuim, zo mogelijk aan de hand van een eventuele schoolgids;
- maak regelmatig een afspraak op school of neem geregeld telefonisch contact op;
- stimuleer de taalontwikkeling door bibliotheekbezoek en voorlezen in de wagen te promoten;
- ga eventueel samen met de leerkracht op wagenbezoek;
- maak duidelijke afspraken met de interne begeleider van de school: wie doet wat?
- houd verzuim goed in de gaten, desnoods wekelijks; onderneem bij verzuim snelle actie, spreek goed af wie welke stappen gaat zetten;
- voer de tien minuten-gesprekken thuis;
- stimuleer ouders om (eventueel samen met de consulent) ouderavonden bij te wonen; geef advies bij de aanschaf van schoolmaterialen, zodat deze binnen de belevingswereld van het kind passen;
- informeer ouders over de verwijzingsmogelijkheden naar het speciaal onderwijs en bezoek samen met hen een aantal van deze scholen;
- bezoek ouders van leerlingen van groep 8, informeer hen over de verschillende scholen voor voortgezet onderwijs en bezoek deze tijdens open dagen;
- begeleid ouders en leerlingen bij de overgang naar het voortgezet onderwijs door ondersteuning te bieden bij de aanschaf van boeken, het aanvragen van studiefinanciering en laat leerkrachten aan docenten in het voortgezet onderwijs achtergrondinformatie over de leerling geven;
- vraag ouders welke informatie belangrijk is om aan de school voor voortgezet onderwijs door te geven.

Tussentijdse in- of uitstroom

Met de ouders van een kind met wie het niet goed gaat op school, dient in een vroegtijdig stadium contact te worden gelegd. De onderwijsconsulent kan hier zo nodig een intermediaire rol vervullen. Wanneer leerlingen tussentijds in- of uitstromen, zal het contact met de volgende school zo snel mogelijk tot stand moeten komen, eventueel in combinatie samen met de ouders aan de voorgaande of volgende school. Het is belangrijk dat ook de ouders weten dat gegevens van de ene school naar de andere school worden doorgegeven en welke.

EXTRA INSPANNINGEN OM MET VERSCHILLEN OM TE GAAN

Toen Sint Antonis ruim 10 jaar geleden een kleinschalig woonwagencentrum binnen de dorpsgrenzen kreeg, werd de Berg en Beekschool voor het eerst geconfronteerd met woonwagen- en zigeunerleerlingen. De toenmalige (nieuwe) directeur was altijd nauw betrokken geweest bij het OWWZ-werk en maakte zich sterk voor deze kinderen. Volgens de interne begeleider zijn deze kinderen vanaf het begin positief tegemoet getreden. De ondersteuning door de OWWZ-consulent is heel belangrijk geweest in de cultuurverandering die zich op deze school voltrok.

De Berg en Beekschool is de enige basisschool in het dorp en wil toegankelijk zijn voor alle kinderen. Omgaan met verschillen is altijd het uitgangspunt voor onderwijs geweest. Binnen de schoolcultuur was dan ook ruimte voor woonwagen- en zigeunerkinderen. Niet dat dit geen extra inspanningen kostte: deze kinderen gedragen zich nu eenmaal anders dan het gemiddelde kind. Hun grove motoriek is doorgaans goed ontwikkeld, terwijl de fijne motoriek vaak achterblijft. De meeste kinderen hebben een taalachterstand: de woordenschat is beperkt en vooral jongens gedragen zich nogal eens 'macho'.

De school plaatst de OWWZ-kinderen zonder uitzondering in een NT2-programma. Dit biedt de mogelijkheid om op gestructureerde wijze te werken aan de uitbreiding van de woordenschat en taalvaardigheid. Het NT2-programma speelt zich voor het grootste deel af in de reguliere jaarklas. De remedial teacher is een aantal uren per week beschikbaar om in de klas met kinderen te werken. De meeste OWWZ-kinderen nemen deel aan de pre-teaching, waarmee zij worden voorbereid op wat erin de instructie zal worden aangeboden. Daardoor worden deze kinderen minder faalangstig.

De interne begeleidster ondersteunt de leerkrachten bij het werken met zorgkinderen, waartoe ook de meest OWWZ-kinderen behoren. Ze ziet ook toe op de communicatie met de ouders. Alle leerkrachten die een woonwagen- of zigeunerkind in de klas hebben, leggen jaarlijks een huisbezoek af. Volgens de interne begeleidster zijn deze huisbezoeken heel belangrijk: ze geven de leerkracht inzicht in de achtergrond en cultuur van deze kinderen. De interne begeleidster spant zich ook in om de kinderen uit het woonwagencentrum te laten deelnemen aan buitenschoolse activiteiten: het komt hun ontwikkeling ten goede en het is bevorderlijk voor de integratie. Ze slaagde er zelfs een keer in om een meisje van het woonwagencentrum mee te laten gaan met een speciale vakantieweek voor kinderen die niet met hun ouders op vakantie gaan. Dat was een groot succes.

(bron: Y. van der Ree, A. van den Hurk, R. Timmermans, Als niet kan wat moet, moet wat kan, p. 33-34)

Knelpunten

In de afgelopen jaren is steeds duidelijker zichtbaar geworden dat de knelpunten met het oog op een optimale participatie van woonwagen- en zigeunerkinderen aan het onderwijs een complex karakter hebben. Het is niet mogelijk deze knelpunten met enkele eenvoudige maatregelen op te lossen, omdat ze teruggaan op diepgewortelde tradities. Vandaag de dag is niet langer de motivatie van woonwagen- en zigeunerkinderen het belangrijkste knelpunt, maar zijn het vooral de tegenstellingen tussen de eigen cultuur en die van de burgermaatschappij die onderwijsdeelname in de weg staan. Het kost veel woonwagenbewoners en zigeuners moeite om aansluiting te vinden bij regulieren kaders. Er wordt dan ook een grote bezorgdheid uitgesproken over de toekomst van woonwagen- en zigeunerkinderen in het onderwijs. "Als gevolg van allerlei factoren lijkt de aandacht voor de onderwijsdeelname van deze groep steeds verder uit het gezichtsveld te verdwijnen. Juist in deze periode, dat het duidelijk is dat goede resultaten zijn bereikt, maar dat deze nog lang niet ideaal zijn en bovendien zeer 'fragiel', wordt het als uiterst zorgwekkend beschouwd dat deze ontwikkelingen zich voordoen. Ook aan het eind van de 20e eeuw zijn de zorgen over de onderwijstoekomst van woonwagen- en zigeunerkinderen groot. Door het

verdwijnen van de oormerking van middelen en het groter wordend aantal gemeenten dat aandacht voor het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen niet meer als een van de hoogste prioriteiten beschouwt, dreigen de met veel inspanning totstandgekomen resultaten teniet te worden gedaan." (R. Timmermans/A. van den Hurk, *Onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in de 20e eeuw: een trendstudie*, p. 86).

HOOFDSTUK 4

Woonwagen- en zigeunerkinderen in het voortgezet onderwijs

Hoewel het basisonderwijs onder woonwagenbewoners en zigeuners min of meer volledig geaccepteerd is, neemt de motivatie van jongeren om deel te nemen aan het voortgezet onderwijs snel af. Ook hun ouders zien soms het nut van doorleren niet in. Leerlingen die wél hun diploma halen, vinden vaak geen baan. De scepsis dat schoolbezoek nergens toe leidt, wordt daardoor bevestigd. De achterstand die woonwagen- en zigeunerleerlingen in het basisonderwijs hebben, werkt door in het voortgezet onderwijs. Een zeer hoog percentage van deze leerlingen bezoekt een school voor vmbo of praktijkonderwijs.

Veel voorkomend schoolverzuim, gebrek aan motivatie om opleidingen te volgen en te voltooien en gebrek aan perspectief op een goedbetaalde baan na het behalen van een diploma, zijn derhalve belangrijke factoren die de schoolloopbaan van woonwagenkinderen ongunstig beïnvloeden. Thuis is er vaak geen cultuur die het (door)leren ondersteunt. Woonwagenouders en woonwagenjongeren wensen over het algemeen korte en praktische opleidingen, het liefst gericht op ambulante handel, autotechniek en uiterlijke verzorging. Vooruit plannen en investeren in een plek op de reguliere arbeidsmarkt is voor velen nog niet haalbaar. Sommige ouders hebben extreem hoge verwachtingen en hopen dat hun kinderen meer bereiken dan zij zelf hebben bereikt. De onkunde van deze ouders om inherent aan hun verwachtingen de kinderen ook adequaat te begeleiden, kan grote problemen met zich meebrengen. Met de innovaties in het voortgezet onderwijs zijn meer mogelijkheden tot stand gebracht om woonwagen- en zigeunerkinderen in het voortgezet onderwijs van extra hulp en begeleiding te voorzien. Leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs zullen in de toekomst waar moeten maken dat ook woonwagenleerlingen steeds vaker een diploma kunnen behalen of zich middels een kwalificatie een plaats op de arbeidsmarkt kunnen verwerven.

In schooljaar 2001-2002 zijn gegevens opgenomen van 1.203 woonwagen- en zigeunerleerlingen in het voortgezet onderwijs. In totaal heeft een kleine 20% van de woonwagen- en zigeunerleerlingen in het voortgezet onderwijs deelgenomen aan het speciaal onderwijs. Woonwagen- en zigeunerleerlingen zijn vooral oververtegenwoordigd in vbo en vso/svo. Cumi-leerlingen zijn vooral oververtegenwoordigd in lwoo. Aan praktijkonderwijs/ivbo nemen woonwagen- en zigeunerleerlingen relatief iets vaker deel dan cumi-leerlingen. Aan havo/vwo nemen nog nauwelijks woonwagen- en zigeunerleerlingen deel. Voor cumi-leerlingen is dit vaker het geval, maar nog lang niet zo vaak als geldt voor het landelijk gemiddelde. De deelnamepercentages van woonwagen- en zigeunerleerlingen aan verschillende typen voortgezet onderwijs verschillen zowel van de landelijke deelnamepercentages als de deelnamepercentages van cumi-leerlingen. Woonwagen- en zigeunerkinderen zijn sterk oververtegenwoordigd in vbo (69%) en sterk ondervertegenwoordigd in havo/vwo (3%). Het deelnamepercentage van cumi-leerlingen aan vbo (20%) komt sterker overeen met het landelijk gemiddelde (13%) dan met het gemiddelde van woonwagen- en zigeunerleerlingen (69%). Het percentage cumi-leerlingen dat deelneemt aan havo of vwo (18%) neemt een middenpositie in tussen het landelijk gemiddelde (32%) en het percentage woonwagen- en zigeunerkinderen (3%).

4.1 Inventarisatie leerplichtige leerlingen en schoolgegevens

Het is raadzaam om op voorhand een goede inventarisatie van alle leerplichtige woonwagen- en zigeunerkinderen te maken. Gegevens van de leerlingen zijn verkrijgbaar bij basisscholen en gemeenten (afdeling Leerplicht en Bevolking). De ervaring leert echter dat de bestanden van woonwagenkinderen erg onstabiel zijn. Velen leiden geen honkvast bestaan, zowel op het gebied van wonen als ook op het gebied van schoolbezoek. Daarnaast blijven sommige woonwagenkinderen in bestanden onopgemerkt, omdat ze geen enkele vorm van onderwijs genieten. Een betrouwbaar bestand dient dus met veel zorg en afstemming aangelegd te worden, waarbij tevens rekening gehouden dient te worden met de wettelijke privacybescherming.

Zodra bekend is om welke leerlingen het gaat, kan begonnen worden met de inventarisatie van scholen waarop deze leerlingen zich bevinden. Het is van groot belang vaste aanspreekpunten of contactpersonen op school te hebben. Deze contactpersonen moeten bereid zijn de zorg en aandacht voor alle woonwagenleerlingen met de onderwijsconsulent te delen. Indien de spreiding dusdanig groot is dat er slechts een enkele woonwagenleerling op een bepaalde school zit, zal de mentor of klassenleerkracht veelal de geschikte persoon zijn. Als de inventarisatie en de bestanden klaar zijn, komt wellicht een bestand verzuimleerlingen (leerlingen die leerplichtig zijn, maar niet op een school staan ingeschreven) naar voren. Een goede afstemming met de afdeling leerplicht is dan ten eerste aan te bevelen.

KENNISMAKEN

Hoera, ik heb een nieuwe baan: onderwijsconsulente voor woonwagen- en zigeunerkinderen. Het lijkt me dankbaar werk en ik kan bijna niet wachten om de wagens in te gaan, want iedereen zal wel met smart op mij zitten te wachten. Ondanks alle tegenstrijdige en pessimistische berichten die ik te horen krijg ("Verwacht er niet teveel van, het is water naar de zee dragen, een dank-je-wel is er zelden bij"), blijft mijn missionarisgevoel overeind tot het allereerste wagenbezoek. Ik sta op het trapje voor de wagen en zoek de bel. Omdat die er niet is, klop ik maar aan. Een corpulente vrouw doet open en voor ik mijn mond heb open gedaan, schreeuwt ze me vanuit een half open deur toe: "Wat moet je? Waar ben je van? Waar kom je voor?" Ik ben bang dat, als ik zeg dat ik onderwijsconsulente ben, de deur weer dicht gaat; dus vraag ik vriendelijk of ik misschien even binnen mag komen, want ik werk voor school.

De deur gaat open en ik kom terecht in een klompenhok waar wel 8 vrouwen om de tafel zitten te koffiedrinken en te roken, terwijl onder de tafel kinderen zitten te spelen. Niemand zegt wat en ze kijken me met grote ogen aan. Ik moet met mijn verhaal komen, maar besluit het rustig op te bouwen. Ik vertel dat ik op de voormalige woonwagencentrumschool werk om kinderen en ouders te helpen met het zoeken naar een goede school in het voortgezet onderwijs. Bijna onmiddellijk komende verhalen los:

- *"Ik wil niet dat mijn kind hetzelfde overkomt op school als vroeger: achterin in de klas, als een hond. Voor ons werd vroeger achter in de klas een kleed neergelegd en daar werd je opgezet, met wat potloden om je zoet te houden. Je hoefde niets te leren. Het was toch maar voor een paar dagen en dan trok*

je weer verder. Je moest naar school, daarom nam men nog de moeite om je kleurpotloden te geven. Maar altijd werden we door de andere kinderen uitgescholden voor zigeuners. Je gaat jezelf toch vergelijken met de andere kinderen. Ik hilde om niet meer naar school te hoeven."

- *"Later kwamen er woonwagencentrumscholen. Het was wel leuk om met zijn allen naar school te gaan, maar leren deden we daar niet. Wij kregen speciaal onderwijs. Een echte kans hebben we nooit gehad en naar de hogere school ging niemand."*
- *"En nu moeten onze kinderen opeens naar de hogere burgerschool? Het zijn net fabrieken en iedereen is aan de drugs."*
- *"Ik kan mijn dochter niet missen. Ze moet mij helpen in de wagen, want ik kan niet alles alleen meer doen."*
- *"Waarom moeten onze kinderen zonnodig een diploma halen? Ze krijgen toch geen werk, want als je zegt dat je van het woonwagenkamp komt kun je meteen weer gaan".*

Ik geef de verhalenstroom rustig een kans, luister geduldig, stel vragen, drink nog maar een kop koffie en voor ik het weet zit ik fotoalbums te bekijken en leer ik de familiebanden kennen. En zo schep ik de ruimte om elkaar af te tasten. De bewoners en ik moeten elkaar leren kennen.

Ik ga – zonder directe aanleiding – veel op wagenbezoek, vertel over mezelf en laat de bewoners aan het woord. Ik ga mee naar feesten en begrafenissen. Op deze manier kom ik veel bewoners tegen en raak ik betrokken bij hun lief en leed. De woonwagenbewoners tasten op hun beurt mij af: is ze te vertrouwen, wat moet ze, gaat het misschien toch om een vorm van controle? In het begin voelde ik me niet altijd op mijn gemak: ik wist niet wat er zoal kon gebeuren en hield bijvoorbeeld mijn tas altijd goed bij me. Wanneer ik nu contact met de bewoners zoek, is dat gevoel verdwenen, laat ik mijn tas en persoonlijke spullen met een gerust hart onbeheerd in de wagen achter en sluit ik mijn auto niet meer af als ik in het woonwagencentrum ben. Natuurlijk zijn er wel eens spannende momenten, als bewoners willen weten wat voor vlees ze in de kuip hebben. Soms begrijp ik hun humor niet of versta ik hen niet. En dat ze niet altijd op me zitten wachten, is me inmiddels ook duidelijk geworden.

4.2. Contacten met woonwagen- en zigeunerleerlingen en hun ouders

Aansluitend op de tips en aanbevelingen die eerder in het kader van basisonderwijs zijn gegeven, zouden onderwijsconsulenten of docenten voortgezet onderwijs bij de contacten met woonwagenouders en -leerlingen rekening moeten houden met de volgende aandachtspunten:

- veel ouders zijn het absoluut oneens met onderwijsvernieuwingen, zoals bijvoorbeeld de basisvorming. Een jongen hoeft niet te leren koken, wassen en strijken en een meisje dat een band moet leren verwisselen of een contactdoos leren repareren, vinden veel ouders een belachelijke zaak;
- probeer ouders en kinderen op voorhand eerlijke informatie te bieden over de stand van zaken en ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs: dit voorkomt veel problemen achteraf. Maak ouders en leerlingen er bovendien op attent dat ondanks respect voor elkaars verschillende culturele waarden en normen er

bepaalde rechten en plichten zijn. Probeer tot onderhandelingscompromissen te komen indien culturen te veel botsen;

- probeer altijd zo eerlijk en duidelijk mogelijk aan te geven wie je bent en wat je werkzaamheden zijn en bespreek met de betrokkenen of ze jouw ondersteuning op prijs stellen of niet. Niet alle woonwagenuouders en -leerlingen stellen ondersteuning op prijs. Respecteer dit en maak hierover duidelijke afspraken: ook daarmee kunnen veel problemen worden voorkomen. Doe nooit iets zonder toestemming van de ouders.
- sekseverschillen en seksuele opvoeding worden in menig woonwagengezin nog traditioneel opgevat. Jongens en meisjes groeien grotendeels gescheiden en traditioneel op. Meisjes nemen al vroeg taken van moeder in de huishouding over en jongens gedragen zich als vader. Ook in seksueel opzicht houden veel woonwagebewoners er traditionele denk- en zienwijzen op na. Houd hier rekening mee en probeer als intermediair tussen de woonwagenwereld en de burgermaatschappij tot een compromis te komen;
- veel ouders geven op voorhand al aan dat gezamenlijk douchen na gymnastiek een probleem is. Ook schoolreisjes en kennismakingsweken worden als probleem gezien. Wanneer een woonwagenjongen- en -meisje een nacht samen wegblijven, zijn ze volgens de woonwagennormen getrouwd;

4.3 Contacten tussen school en woonwagencentrum

Het welslagen van leerlingen in het (voortgezet) onderwijs is voor een groot gedeelte afhankelijk van het gezin en het milieu waarin kinderen opgroeien. De ouders bepalen voor een belangrijk deel de maatschappelijke kansen van hun kinderen. Wanneer we de kansen van kinderen willen verhogen, zijn ouders uitdrukkelijk nodig. Dit geldt in hoge mate voor de woonwagen- en zigeunerouders.

Hoe overtuig je ouders van de waarde van het naar school gaan? Veel woonwagenuouders hebben zelf dikwijls een beperkte scholing gehad. Zij hebben over het algemeen hun maatschappelijke carrière niet te danken aan het volgen van onderwijs. Niet zelden verwachten ze dat het voortgezet onderwijs dan ook geen belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van hun kinderen kan leveren. Veel ouders menen dat ze hun kinderen zelf wel de noodzakelijke vaardigheden kunnen bijbrengen. Bovendien zijn de verwachtingen van de jongeren zelf – dat een opleiding uiteindelijk werk oplevert – zeer laag.

Omdat voor burgers het volgen van een opleiding over het algemeen vanzelfsprekend is, verbaast menigeen zich wanneer ze geconfronteerd worden met een negatieve houding van de ouders en de leerlingen tegenover het onderwijs. Motiveer, stimuleer en activeer woonwagenuouders en hun kinderen daarom voortdurend om hun kinderen ook aan het voortgezet onderwijs te laten deelnemen. Begin hiermee zo vroeg mogelijk, bij voorkeur al in de laatste groepen van het primair onderwijs.

Specifieke tips en aandachtspunten hierbij zijn:

- organiseer themadagen op de basisschool over het voortgezet onderwijs;
- organiseer gastlessen voor woonwagenkinderen en hun ouders op scholen voor voortgezet onderwijs;
- motiveer, stimuleer en activeer ouders en kinderen om de open dagen van de verschillende scholen voor voortgezet onderwijs te bezoeken, ga desnoods als begeleiding mee en geef extra uitleg aan de ouders en de kinderen;
- zorg ervoor dat je als onderwijsconsulent zelf goed op de hoogte bent van het scholenaanbod in je eigen regio. Tenslotte ben jij de deskundige en moet je op de

hoogte zijn van de mogelijkheden en onmogelijkheden binnen de verschillende typen scholen voor voortgezet onderwijs;

- leg een actuele infotheek aan met bijvoorbeeld folder- en voorlichtingsmateriaal van de verschillende scholen;
- stel indien nodig een spreekuur vast, waarbij ouders en leerlingen structureel terecht kunnen met vragen en/of hulp met betrekking tot schoolzaken;
- ondersteun ouders en kinderen daar waar nodig in de voorwaardenscheppende sfeer; veel ouders op bijstandsniveau komen in aanmerking voor tegemoetkoming in lesgeld en studiekosten van Informatie Beheer. Zorg ervoor dat je aanvraagformulieren op voorraad hebt en bied ondersteuning bij het invullen. Veel ouders kunnen dit zelf niet, maar vinden het moeilijk dit aan te geven. Het is helaas maar al te vaak waar dat ouders weinig kansen hebben gekregen om zich in het onderwijs goed te kunnen ontwikkelen. In een vertrouwelijk gesprek komt dit meestal wel tot uiting. Leg nadruk op het feit dat deze kans er voor hun kinderen nu wel is. En dat het gezamenlijk doel – het belang van hun kind – voorop staat;
- adviseer en ondersteun ouders in zaken als leerlingenvervoer, kinderbijslag en bijzondere bijstand. Voor sommige scholen bestaat geen recht op tegemoetkoming in lesgeld en studiekosten, terwijl ouders toch kosten maken die ze vanuit de bijstand nauwelijks kunnen opbrengen. In dit geval kun je in het kader van de bijzondere bijstand een beroep doen op de Sociale Dienst. Informeer naar de diverse mogelijkheden en onmogelijkheden;
- een andere mogelijkheid voor de school om de ouderbetrokkenheid te vergroten, is het organiseren van koffieochtenden, themedagen of koffieavonden. Het doel hiervan is om in een ontspannen sfeer en omgeving een gelijkwaardige dialoog aan te gaan tussen ouders en de schoolvertegenwoordigers. De school kan uitleggen hoe het onderwijs gegeven wordt, welke activiteiten zij onderneemt naar de ouders toe, in welke organen ouders zitting hebben, welke ondersteunende activiteiten ouders verrichten, welke invloed ouderbetrokkenheid heeft op onderwijs, opvoeding en schoolloopbaan van hun kind.

In contacten tussen school en woonwagencentrum kan de nadruk gelegd worden op de noodzaak van de betrokkenheid van ouders met het oog op het welbevinden en de studieresultaten van hun kind. De school kan luisteren naar wat de ouders te vertellen hebben. Om een beginsituatie helder te krijgen kun je bijvoorbeeld gebruik maken van een vragenlijstje. Voor sommige ouders – vooral ouders die moeite hebben met lezen en schrijven – kan dit als bedreigend overkomen en kan de school een alternatief zoeken in een (groeps)gesprek. Suggesties daarvoor kunnen zijn:

- welke ouder/contactavonden hebt u wel eens bezocht?
- hoe zijn deze befallen? Wat zou u anders willen?
- hebt u wel eens problemen met de school?
- wat zijn dit voor problemen?
- neemt u dan ook contact op met de school? Zo ja, met wie?
- vindt u dat de school voldoende informatie geeft aan de ouders?
- als u iets wilt weten, neemt u dan ook contact op met de school?
- kent u de mentor/klassenleraar van uw kind?
- wat kan de school voor u betekenen?
- wat kunt u voor de school betekenen?

Veel burgerkinderen zullen de kans om een voortgezette opleiding te volgen als vanzelfsprekend aangrijpen. Zijn woonwagenkinderen in wezen anders? Wijs hun ouders op het plezier dat veel kinderen op school en onderling hebben. Dit in tegenstelling tot de verveling en misschien het gevaar voor criminaliteit die om de hoek komt kijken als ze bij de wagen rondhangen. Wijs ouders en kinderen op de aantoonbare praktische kant van het volgen van onderwijs. De afhankelijkheid van menig kind is al sterk verminderd. Deze kinderen zijn in staat zelf formulieren in te vullen, hebben contacten in de burgerwereld opgedaan waardoor hun blikveld is verruimd, hebben middels stages geroken aan de reguliere arbeidsmarkt, enz. Dikwijls zijn ouders trots op de ontwikkeling die hun kinderen doormaken. Daarnaast hebben zogenaamde 'voorbeeldleerlingen' vaak een enorm uitstralingseffect. Leerlingen die het met een opleiding 'ver geschopt hebben in de maatschappij', zijn vaak een lichtend voorbeeld voor anderen.

4.4 Het terugdringen van schoolverzuim

In de rapporten 'Schoolloopbaangegevens Woonwagen- en Zigeunerleerlingen' en in andere onderzoeken komt naar voren dat woonwagen- en zigeunerkinderen relatief meer verzuimen dan de gemiddelde leerling. Bij verzuim is onderscheid te maken tussen relatief verzuim (= af en toe een of meerdere dagen verzuimen), luxe verzuim (= bijvoorbeeld verlengde vakanties of zomaar een midweekje er tussen uit) en absoluut verzuim (= niet ingeschreven staan op een school). Voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs geldt dat een snelle actie vanuit school een goede hulp is bij het terugdringen van schoolverzuim. De leerling (en ouders) ervaart dat hij of zij gemist wordt op school en dat helder gemaakt moet worden waarom er verzuimd wordt.

Een goede verzuimregistratie is eveneens van groot belang. De meeste scholen hebben een goede verzuimregistratie. Maar als deze ontbreekt, ligt hier een belangrijke taak voor de onderwijsconsulent. Wat doet een school normaal aan verzuimregistratie? Wat doet ze aan het achterhalen van de achtergrond waarom er verzuimd wordt? Welke procedures heeft de school richting leerlingen, ouders en eventueel leerplicht? Indien helderheid van zaken ontbreekt, zou het volgend stappenplan in overleg met de school overgenomen kunnen worden.

STAPPENPLAN BIJ VERZUIM

Uiteraard zijn er diverse mogelijkheden om het verzuim van leerlingen tot een minimum te beperken. Voorop moet staan, dat er zo aantrekkelijk mogelijk onderwijs wordt gegeven, zodat leerlingen ervan overtuigd raken dat ze veel zullen missen wanneer ze niet naar school gaan. Verder is een goed contact met leerlingen en hun ouders van belang. Wanneer het desondanks mis gaat, kan het volgende stappenplan zijn dienst bewijzen:

1. Wagen- of huisbezoek door de contactpersoon, klassenleerkracht en/of onderwijsconsulent.
2. Uitnodiging aan de ouders voor een gesprek met de directie van de te bezoeken school (bij voorkeur middels aangetekende brief).
3. Brief van de directie van de school met de aankondiging dat de leerplichtambtenaar wordt ingeschakeld (bij voorkeur wederom middels aangetekende brief).

4. Afspraken met de leerplichtambtenaar: deze roept de ouders en de leerling op voor een gesprek, dus moet de leerling naar school.
5. De leerplichtambtenaar roept de ouders op en maakt proces verbaal op.
6. De leerplichtambtenaar neemt contact op met de Officier van Justitie en pleegt overleg.
7. De Officier van Justitie roept de ouders en leerling op. De Officier bepaalt in overleg met de leerplichtambtenaar of er wordt vervolgd of dat de zaak met een berisping wordt afgedaan.
8. De ouders krijgen een berisping.
9. Als dat niet helpt: vervolging.
10. Vonnis.

TOELICHTING

Voor het goed functioneren van de verzuimbesteding is het belangrijk dat er duidelijke afspraken gemaakt worden met de leerplichtambtenaar en de Officier van Justitie.

De eerste drie stappen van het stappenplan worden door de school (eventueel in overleg met de onderwijsconsulent) genomen; ze zijn bedoeld om kinderen op basis van overreding naar school te krijgen. Ouders worden erop gewezen dat hun kind wettelijk verplicht is naar school te gaan en dat zij daarvoor verantwoordelijk zijn.

De volgende stap is formeel van aard: de school is dan uitgepraat en de leerplichtambtenaar wordt op de hoogte gesteld. Hij voert zo snel mogelijk overleg met school, ouders en onderwijsconsulent; hij zal bij de ouders aandringen dat ze hun kind onmiddellijk naar school moeten sturen. Blijkt na een week dat zij aan deze oproep geen gehoor geven, volgt een proces-verbaal. De leerplichtambtenaar stuurt dit naar de Officier van Justitie, die contact opneemt met de leerplichtambtenaar om de achtergronden te bespreken. Dan beslist de Officier of hij de ouders oproept voor een berisping of dat hij tot vervolging over gaat.

Door deze procedure te volgen, merken de ouders dat verzuim een serieuze zaak is. Het maakt duidelijk dat de samenleving nu eenmaal regels stelt waaraan iedereen zich aan heeft te houden.

(bron: Y. van der Ree, A. van den Hurk, R. Timmermans, *Als niet kan wat moet, moet wat kan*, p. 23-25)

Aanvankelijk starten de meeste woonwagen- en zigeunerkinderen in het primair onderwijs, hetgeen in het algemeen tot weinig verzuimproblemen leidt. Echte verzuimproblemen ontstaan dan ook pas in het voortgezet onderwijs en in sommige gevallen neemt dit zorgelijke vormen aan. Veel ouders besluiten uiteindelijk vanwege de dreiging dat hun kinderbijslag zal worden ingehouden of hen allerlei boetes en strafmaatregelen boven het hoofd hangen hun kinderen weer naar school te laten gaan.

Gelukkig zijn er goede voorbeelden bekend van scholen die met succes het verzuim hebben weten terug te dringen. Maar door het ontbreken van een sluitende aanpak tussen leerplichtambtenaar en justitie ontstaat helaas wel eens het gevaar van slijtage van succesvolle aanpakken. In de handreiking 'Als niet kan wat moet, moet wat kan' van KPC Groep staan verschillende praktische uitwerkingen om verzuim tegen te gaan.

SCHOOLVERZUIM

Marcos volgt, veelal gedurende de wintermaanden om vervolgens in de zomermaanden te reizen, onderbroken basisonderwijs. Het gevolg is een groeiende achterstand. Met zijn 13 jaar zit Marcos in groep 8, maar haalt qua niveau nauwelijks dat van groep 4. Mede hierdoor wordt zijn gedrag steeds problematischer en slaapt hij andere leerlingen mee. Dat leidt op school geregeld tot escalaties en de onderwijsconsulent moet vele malen bemiddelen om de zaak onder controle te houden. Daarom onderneemt hij verwoede pogingen om Marcos gezien zijn leeftijd en achterstand op het svo te plaatsen. De ouders van Marcos (en ook hij zelf) willen hier niets van weten en stellen duidelijk dat Marcos dan maar helemaal van school af gaat. De basisschool houdt hem derhalve binnen; zo leert Marcos in ieder geval nog iets. Halverwege het schooljaar verzuimt Marcos vaker; eerst vanwege ziekte in de familie en later zonder aanwijsbare redenen. De onderwijsconsulent gaat op wagenbezoek om te proberen Marcos weer naar school te krijgen en maakt duidelijk dat hij nu echt over vervolgonderwijs moet gaan nadenken. De moeder van Marcos geeft echter aan dat ze haar zoon niet naar een hogere school laat gaan. Het past niet binnen hun cultuur. Marcos heeft leren lezen, schrijven en rekenen en dat is voldoende om nu bij vader en bij opa in de leer te gaan. De onderwijsconsulent wijst nog op de consequenties vanuit de leerplicht, maar die vinden absoluut geen gehoor. Hulp om een goede school voor Marcos te zoeken, wordt resoluut afgeslagen. Ook diverse vervolgbezoeken leveren niets op. Ook de leerplichtambtenaar slaagt er niet in de ouders en Marcos te overtuigen van de noodzaak en het belang van het volgen van onderwijs.

Derhalve wordt er een proces-verbaal opgemaakt en na een half jaar volgt een veroordeling. Ondanks de boete van € 115 wordt Marcos nog steeds niet ingeschreven op een school. Er wordt een tweede proces-verbaal opgemaakt en naar aanleiding hiervan wordt de Kinderbescherming ingeschakeld met als opdracht een onderzoek naar het verzuim te starten. Het onderzoek wordt echter na een half jaar zonder resultaat afgesloten, omdat het de Kinderbescherming niet lukt om met de ouders in gesprek te komen. De zaak wordt uiteindelijk geseponneerd.

Inmiddels is Marcos niet meer leerplichtig en verdient hij al geruime tijd een goed belegde boterham, handelt in van alles en nog wat en gaat vaak mee met zijn vader en opa. In financieel en materieel opzicht gaat het hem voor de wind. Jongeren van zijn leeftijd zien in jongens als Marcos een voorbeeld van de manier waarop je zonder schoolopleiding toch een aardige boterham kunt verdienen. En zijn ouders hebben de leerplicht weten 'af te kopen' voor € 115...

4.5 Huiswerkbegeleiding

Zodra een kind de stap van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs maakt, zal hij of zij in de meeste gevallen voor het eerst serieus met huiswerk worden geconfronteerd. Op zich genomen hoeft dit, net zoals bij andere leerlingen, geen extra problemen op te leveren. Toch zijn problemen met huiswerk niet altijd te voorkomen en de oorzaken ervan zijn meestal niet ver te zoeken.

De meeste woonwagens hebben een oppervlakte van ongeveer 40 vierkante meter. Daarover zijn verdeeld: een huiskamer met keukenblok, twee slaapkamers en een halletje. De slaapkamers zijn vaak niet groter dan de gemiddelde ruimte voor een bed. Ruimte voor een eigen stek in de vorm van een bureautje is vaak onmogelijk, zeker niet wanneer de slaapruiimte gedeeld wordt met broers of zussen. Het meegegeven huiswerk moet daarom noodgedwongen in de huiskamer gemaakt en geleerd worden. Deze ruimte wordt dan gedeeld met vader en moeder, met toevallig bezoek van

buren, familie en kennissen en de eventuele broers of zussen. Tel daarbij het geluid van de radio, tv, video, eventueel het geluid van de burens en de bedrijvigheid in het woonwagencentrum zelf op, dan laat het zich gemakkelijk raden dat een leerling wel over een bovennatuurlijk concentratievermogen dient te beschikken wil hij in die omstandigheden zijn huiswerk kunnen maken.

Daarnaast is de ondersteuning en motivatie van ouders vaak minimaal. Veel ouders hebben zelf alleen op een school in het woonwagencentrum (geheel of gedeeltelijk) basisonderwijs gevolgd of ze hebben helemaal geen schoolopleiding genoten. De zin van onderwijs zien velen niet in: "Je krijgt toch geen baan."

Verder kunnen niet-schoolgaande vriendjes en vriendinnetjes een belemmerende factor zijn. Zij werken soms al en keuren de school af. Maar zij kunnen wél die glimmende brommer kopen en genieten van de vrijheid.

Behalve al deze 'omgevingbeperkingen' en belemmeringen is het natuurlijk mogelijk dat de leerling didactische problemen heeft bij het maken van huiswerk en dat hij niet in staat is dit zelfstandig te maken.

Voor een succesvolle aanpak van huiswerkbegeleiding van woonwagen- en zigeunerleerlingen kunnen de volgende suggesties van dienst zijn:

- wanneer huiswerkproblemen worden geconstateerd, verdient het aanbeveling om een gesprek met de leerling en de ouders te hebben. Allereerst moet boven tafel komen of de problemen van ruimtelijke of inhoudelijke aard zijn;
- is het huiswerkprobleem van ruimtelijke aard dan kan in samenwerking met thuis gezocht worden naar een aparte huiswerkhoek, bijvoorbeeld in de schuur;
- misschien is een oplossing op school te realiseren: de meeste scholen hebben wel een huiswerkvoorziening;
- ouders kunnen hun kinderen wel degelijk ondersteunen in het huiswerk, ook al hebben ze zelf maar weinig tot geen onderwijs genoten.

Onderwijsconsulenten en docenten kunnen ouders de volgende tips meegeven:

- laat kinderen het huiswerk maken en leren op een rustige plaats;
- toon belangstelling voor de prestaties van de kinderen;
- geef de kinderen een gevoel van geborgenheid en ben bereid om hen te helpen;
- overhoor de kinderen als ze erom vragen;
- controleer regelmatig de huiswerkopdrachten in de agenda;
- maak goede afspraken over het gebruik van de radio en de televisie;
- ontmoedig kinderen niet, maar bemoedig hen zo veel mogelijk.

Blijkt er binnen het totaalbestand van de onderwijsconsulent een grote behoefte aan huiswerkbegeleiding te zijn, dan kan bekeken worden of de onderwijsconsulent zelf een aantal uren structureel kan inzetten voor huiswerkbegeleiding. Op deze manier blijft de onderwijsconsulent ook nauw betrokken bij de schoolloopbaan van zijn of haar leerlingen en kunnen hiaten direct worden opgespoord en behandeld. Het OWWZ-project in Groningen heeft een eigen huiswerkgroep die jaren lang met succes heeft gedraaid. Indien de huiswerkproblemen van didactische aard zijn, verdient het aanbeveling in samenwerking met de school een handelingsplan op te stellen.

HUISWERKBEGELEIDING

In de jaren '80 ging in Groningen een OWWZ-project van start. Uitgangspunt was om

woonwagen- en zigeunerleerlingen, die tot dan toe alleen de woonwagencentrumschool bezochten, door te laten stromen naar het voortgezet onderwijs. Om kinderen hierop voor te bereiden, werd er in groep 8 van de basisschool een lessencyclus gegeven met als thema 'voortgezet onderwijs'. Kinderen konden tijdens deze lessen kennismaken met de verschillende 'nieuwe' aspecten van het voortgezet onderwijs:

- *hoe ziet een lesrooster eruit en hoe werkt dat?*
- *hoe ziet een agenda eruit en hoe werk je daar mee?*
- *wat voor nieuwe vakken krijg je in het voortgezet onderwijs?*
- *wat is huiswerk?*

Als extra voorbereiding van de eerste lichtung kinderen die voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zouden gaan, werden er onder begeleiding van de eigen groepsleerkracht gastlessen gerealiseerd.

Bij de officiële intrede van de eerste woonwagenkinderen in het voortgezet onderwijs ontstond al snel behoefte aan extra hulp en ondersteuning. Daarom kregen de leerlingen uit de brugklassen de mogelijkheid om elke woensdagmiddag op hun oude school te komen voor individuele ondersteuning, onder de noemer 'huiswerkbegeleiding'. De meeste kinderen namen deze gelegenheid om hun huiswerk te maken te baat, andere kinderen hadden behoefte aan extra ondersteuning bij een specifiek vak, weer anderen kwamen even stoom afblazen. Over het algemeen bleek het 'gezelligheidseffect' voor iedereen van groot belang. Onderlinge ervaringen werden uitgewisseld, problemen besproken, vorderingen ten toon gespreid. De opkomst was groot en bleef stabiel. Ook oudere kinderen kwamen regelmatig op de woensdagmiddag langs om vorderingen, een rapport en uiteindelijk een diploma te laten zien. De vorderingen van de leerlingen konden op deze manier goed bijgehouden worden en wanneer zich een probleem voordeed, kon – in samenwerking met scholen, leerlingen en ouders – direct worden ingesprongen.

4.6 Voorkomen van voortijdig schoolverlaten

De motivatie voor deelname aan het voortgezet onderwijs hangt voor een groot deel af van de mogelijkheid om later een goed belegde boterham te verdienen. Veel woonwagen- en zigeunerleerlingen, die soms moeizaam het schoolbezoek hebben volgehouden en de school verlaten, worden echter geconfronteerd met het feit dat het verre van gemakkelijk is een geschikte baan te vinden. Veelal moeten zij ervaren dat er meer eisen aan een schoolverlater worden gesteld dan alleen een – al dan niet voltooide – opleiding. Ook kan helaas niet ontkend worden dat het milieu van de toekomstige werknemers wel degelijk een rol speelt. Voeg daarbij de geringe ervaring van woonwagenbewoners en zigeuners met het werken in loondienst en de eisen die daaraan gesteld worden, en het zal duidelijk zijn dat dit de situatie er niet gemakkelijker op maakt. Binnen de doelgroep wordt veel naar elkaar gekeken en vergeleken en er zijn nog maar weinig succesvoorbeelden van jongeren die het met een afgeronde voortgezette opleiding 'gemaakt' hebben. De traditionele inkomstenbronnen van de woonwagenbewoners (zoals scharen slijpen, stoelen matten en manden maken) zijn steeds verder opgedroogd, hoewel de venthandel en de ambulante handel – meestal in het grijze of zwarte circuit – nog steeds bloeit. Dit is voor vele jongeren een voorbeeld hoe je zonder diploma en jarenlang vervelend schoolbezoek een flinke boterham kunt verdienen en daarbij je vrijheid kunt

behouden. Voor meisjes is het toekomstbeeld meestal het moeder- en huisvrouwschap, dus waarvoor zou je je jarenlang op school inspannen? Het doorbreken van traditionele opvattingen, het aanscherpen van de motivatie en het schetsen van een toekomstperspectief is noodzakelijk wanneer het gaat om het vergroten van de werkgelegenheid.

Als het schoolbezoek van jongeren niet gevolgd wordt door een baan – met of zonder verdere scholing – zal de motivatie tot solliciteren verdwijnen. Jongeren glijden dan vervolgens weg in het grijze of zwarte circuit, komen terecht in de vrije handel of belanden in een WIW- baan en vaak uiteindelijk in een uitkeringssituatie.

Schoolbezoek zullen ze dan beschouwen als een verloren periode.

De geschetste problematiek is zeker niet met een enkele maatregel op te lossen. Voor onderwijsconsulenten liggen er dan ook vele taken op het gebied van motiveren, stimuleren en activeren, zoals:

- laat jongeren en ouders het belang van het halen van een diploma inzien. Ook al lijkt het er nu nog wel eens op dat je zonder diploma nog gemakkelijk je boterham kunt verdienen: er komt een tijd dat dit misschien niet meer mogelijk is;
- de huidige maatschappij stelt steeds strengere eisen en de controle wordt steeds scherper. Illegale handel zal niet eeuwig blijven floreren. Wie dan terug kan vallen op scholing en werkervaring lacht het laatst;
- begeleid woonwagen- en zigeunerleerlingen in hun schoolloopbaan middels wagenbezoeken, contacten met de mentoren en leerlingbegeleiders;
- begeleid de dreigende schoolverlaters door het opstellen en uitvoeren van individuele handelingsplannen in samenwerking met de scholen;
- bevorder de deelname aan beroepsbegeleidende en beroepsopleidende leerwegen. Ook al blijft het moeilijk om jongeren en ouders te overtuigen van het nut van schoolbezoek en het behalen van een diploma, er zal een periode aanbreken waarin de jongeren die zich de inspanning wél getroost hebben en zich een plekje op de reguliere arbeidsmarkt hebben verworven, uiteindelijk een zekerder bestaan hebben;
- de juiste manier om deze problematiek aan te kunnen pakken is een continue lijn van scholing en werk. Dit betekent dat er niet alleen een naadloze aansluiting moet zijn tussen basis- en voortgezet onderwijs, maar ook tussen voortgezet onderwijs en werk. Via individuele trajectbegeleiding van woonwagen- en zigeunerjongeren kan plaatsing op de arbeidsmarkt worden verhoogd. In het verleden zijn met dergelijke projecten (hoewel helaas maar tijdelijk) overal in het land goede resultaten geboekt.

4.7 Knelpunten

Hoewel de inspanningen van een onderwijsconsulent zich primair richten op de onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerleerlingen en de voortgang hiervan, is het in de praktijk meestal niet mogelijk om voorbij te gaan aan probleemsituaties die buiten de noemer van onderwijs vallen. Categorale aandacht voor woonwagenbewoners en zigeuners is nagenoeg overal verdwenen. Er zijn nog centra waar de onderwijsconsulent vrijwel de enige uit de burgermaatschappij is die in de wagen komt. Hierdoor worden problemen rond wonen, welzijn, werken en gezondheid maar al te vaak bij de onderwijsconsulent neergelegd, hetgeen niet zelden een groot knelpunt vormt in de uitvoering van het werk. Verwijzingen naar reguliere hulpverlenende instanties zijn vaak weinig succesvol door de houding van beide partijen.

Hoewel de deelname aan het voortgezet onderwijs landelijk gezien toeneemt, baren de onderwijsprestaties vooralsnog veel zorgen. In vergelijking met andere achterstandsgroepen zijn de onderwijsachterstanden van woonwagen- en zigeunerleerlingen nog steeds groot. Woonwagen- en zigeunerleerlingen scoren het laagst binnen het onderwijs, zowel wat betreft deelname als resultaten. Het volgen secundair onderwijs is in vergelijking met het primair onderwijs duidelijk minder geaccepteerd door zowel jongeren als hun ouders.

De knelpunten liggen deels binnen de directe onderwijs sfeer en deels in de opvattingen en leefwijzen van de woonwagenbewoners, voortkomend uit de sociale, economische en maatschappelijke achterstandssituatie. Veel voorkomend schoolverzuim, gebrek aan motivatie, de wil om een voortgezette opleiding te volgen en te voltooien en gebrek aan perspectief op de arbeidsmarkt zijn de belangrijkste factoren die het schoolgaan ongunstig beïnvloeden. Woonwagenouders en -jongeren wensen korte, praktische opleidingen, veelal gericht op ambulante en zelfstandige handel, autotechniek en -verkoop en uiterlijke verzorging. De aanlooperperiode tot het behalen van een primaire startkwalificatie is voor de meesten te hoog gegrepen.

Waar het vooral aan ontbreekt is samenwerking, afstemming, coördinatie en integrale aanpak van de problemen. Maatregelen om onderwijsachterstanden weg te werken zijn pas effectief te noemen, wanneer er sprake is van een longitudinale aanpak (van voorschoolse educatie tot en met het behalen van een startkwalificatie). Hoewel de eerste stappen zijn gezet, is van een dergelijke longitudinale aanpak nog lang niet overal sprake.

De werkloosheid onder woonwagenbewoners en zigeuners is groot: landelijk gezien ruim 65%. Dit maakt het zeker voor jongeren niet gemakkelijker serieus te investeren in een goede opleiding. De ervaring is immers dat veel jongeren nogal wat problemen ondervinden bij het zoeken naar een goede baan; waarom zouden ze dan investeren in een opleiding? Hoewel projecten voor individuele arbeidsbemiddeling geregeld successen hebben aangetoond, valt de intensieve en individuele begeleiding die veel woonwagenkinderen in het onderwijs krijgen, goeddeels weg bij hun intrede op de arbeidsmarkt. Mede daardoor blijft de aantrekkingskracht van de vrije handel groot.

HOOFDSTUK 5

Aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt

Vrijheid en zelfstandigheid in het werk zijn twee belangrijke begrippen in de woonwagenwereld. Met allerlei activiteiten hebben de woonwagenbewoners vroeger voor brood op de plank gezorgd: ze werkten als zelfstandige ambachtslieden (stoelenmatters, scharenslijpers, mandenmakers), ze hielden zich bezig met het venten van textiel en kleine gebruiksvoorwerpen, met seizoenarbeid in suikerfabrieken of in de landbouw, en later ook met de handel in schroot en tweedehands auto's. Van specialisatie was nauwelijks sprake: viel met het ene beroep niets meer te verdienen, dan schakelde men gewoon over op een ander.

Recente cijfers uit de schoolloopbaangegevens van woonwagen- en zigeunerkinderen (2001-2002) laten zien dat van de 286 uit het voortgezet onderwijs uitgestroomde leerlingen het van 238 leerlingen bekend is dat zij een daarna nog een opleiding gevolgd hebben. In datzelfde schooljaar verlieten 49 leerlingen (16 jaar en ouder) het beroepsopleiding/educatie/hoger onderwijs met een diploma.

5.1 Oorzaken en belemmerende factoren van zwakke positie op de arbeidsmarkt

Voor de meeste woonwagen- en zigeunerjongeren is het perspectief op een betaalde baan klein. Hun positie op de arbeidsmarkt is zeer zwak. De intensieve begeleiding in het voortgezet onderwijs zet zich maar gedeeltelijk voort bij de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Veel jongeren (met of zonder diploma) krijgen een baantje via de Wet Inpassing Werklozen (WIW) en daarna blijven velen werkloos of werken ze in kortdurende baantjes via een uitzendbureau. Jongeren die de moeite hebben genomen door te leren voor een diploma, zien die moeite vaak niet beloond met een vaste baan met een betere salariering.

STAGE EN WERK

Na de basisschool gaat Jannus naar een vmbo-school. De eerste twee schooljaren verlopen zonder noemenswaardige problemen. In het derde leerjaar kiest Jannus voor de richting bouw- en houtbewerking. Wanneer Jannus stage moet gaan lopen, regelt de school voor hem een stageplek, waar hij de eerste dag vol goede moed naar toe gaat om er vervolgens nooit meer naar terug te keren.

Ik zoek Jannus op in de wagen. Hij geeft direct aan dat hij niet meer terug gaat naar het bedrijf. Hij heeft de hele dag moeten vegen en daar leert hij niks van, laat hij verontwaardigd weten. Bovendien had iemand hem gediscrimineerd en voor weedkweker uitgemaakt, omdat hij 'van het woonwagenkamp' kwam. Jannus had zich kunnen inhouden, maar was het liefst een gevecht begonnen. Bovendien kreeg hij geen cent voor de stage, terwijl hij had gehoord dat andere jongens na twee weken werken met een bedrijfspennetje werden bedankt. Hier paste Jannus hartelijk voor.

Vele gesprekken met Jannus leidden tot niets. Jannus was vastberaden: hij ging niet terug. Met de school werd naar een alternatief gezocht. Jannus kreeg extra lessen op school, terwijl zijn klasgenoten stage volgden. Jannus zou een tweede kans krijgen en alsnog zijn stage kunnen lopen in een ander bedrijf. Aan het eind van het schooljaar werd er voor Jannus een nieuw stageadres gevonden. Om het Jannus wat gemakkelijker te maken, zou hij er samen met een kameraad uit de klas heen gaan.

Toen zijn kameraad kwam opdagen, bleef Jannus bij nader inzien toch maar thuis. Verdere wagenbezoeken leverden niets op. Jannus bleef bij zijn standpunt: hij ging geen stage lopen. Moeder nam een machteloze houding aan: ze kon haar zoon er toch moeilijk naar toe slepen.

Uiteindelijk werd aan het eind van het schooljaar door de school besloten Jannus niet te bevorderen naar het vierde jaar. Jannus zag het toen helemaal niet meer zitten en begon te verzuimen. Gesprekken met Jannus en zijn moeder bleken niet te kunnen helpen. Uiteindelijk deed de school een verzuimmelding richting leerplichtambtenaar.

In het eerste gesprek met de leerplichtambtenaar geeft Jannus aan niets meer te willen. Hij moet wettelijk nog 2 jaar naar school en daarna wil hij gaan handelen. Als de leerplichtambtenaar met sancties dreigt, loopt Jannus boos weg. De leerplichtambtenaar geeft Jannus en zijn moeder twee weken tijd om een school te zoeken.

Diezelfde middag ga ik met Jannus op pad en bezoeken we een aantal scholen. We moeten Jannus bijna de auto insleuren; maar uiteindelijk gaat hij wél mee. Aan het eind van de middag heeft Jannus zijn keuze gemaakt en kan hij geplaatst worden op een school voor praktische vorming. Een kleine school met veel individuele aandacht, waar Jannus zich al gauw thuis voelt. Na een jaar loopt hij stage bij een bouwbedrijf, waar het hem en het bedrijf zo goed bevalt dat hij een leerarbeidsovereenkomst krijgt. Nog steeds werkt Jannus bij ditzelfde bouwbedrijf.

De problemen die woonwagen- en zigeunerleerlingen ondervinden bij hun intrede op de arbeidsmarkt hebben verschillende oorzaken:

- een groot deel van de woonwagenjongeren stroomt op een te laag niveau door naar het voortgezet onderwijs;
- eveneens een groot aantal jongeren verlaat voortijdig de school en moet zonder diploma werk zien te vinden;
- vanwege het geringe perspectief is bij deze jongeren de motivatie om in loondienst te gaan werken betrekkelijk laag;
- woonwagenbewoners en zigeuners hebben geen traditie in het werken in loondienst;
- men verlangt met een zeker gevoel van heimwee terug naar de vrije beroepen, die echter niet meer bestaan.
- er is een maatschappelijke trend de functie-eisen bij vacatures op te waarderen. Door hun laag opleidingsniveau vallen woonwagen- en zigeunerjongeren dan vaak buiten de selectie.

Of woonwagen- en zigeunerjongeren zich inzetten of niet, zij zullen altijd te maken krijgen met een aantal belemmerende factoren:

- veel potentiële werkgevers bieden weerstand tegen het in dienst nemen van woonwagenjongeren;
- de uitvoeringsorganisaties van de WIW hebben onvoldoende mogelijkheden voor het geven van individuele begeleiding;
- er zijn weinig vacatures voor jongeren met een laag opleidingsniveau.

De afgelopen jaren heeft de Arbeidsvoorziening geprobeerd door middel van individuele trajectbegeleiding van woonwagenjongeren de instroom op de arbeidsmarkt te laten toenemen. Zeker waar deze intensieve begeleiding naadloos aansloot op de inzet van de consultants van de OWWZ-projecten werden goede

resultaten geboekt. De inzet van de Arbeidsvoorziening betrof echter altijd maar enkele jaren. Daarna werd de aanpak geacht te zijn overgenomen. Praktisch gezien betekent dit dat vanwege de beduidend minder intensieve begeleiding de instroom van woonwagen- en zigeunerjongeren weer afnam.

STUDIEKOSTEN

Thea doorloopt de eerste fase van het voortgezet onderwijs goed en sluit deze af met een diploma. In de laatste maanden voor het examen bezoek ik Thea regelmatig en praat ik over wat ze van plan is om na het examen te doen. Thea wil graag kapster worden, wil na haar eindexamen graag werken en leren, maar ze weet niet hoe ze dat aan moet pakken. Ze heeft nog nooit gesolliciteerd en is bang om afgewezen te worden omdat ze in het woonwagencentrum woont.

Thea heeft geen werkervaring en heeft haar stage gelopen op een peuterspeelzaal. Op mijn vraag waarom ze dat op een peuterspeelzaal heeft gedaan, zegt ze dat ze dat hier veel kinderen van het woonwagencentrum naar toe gaan en dat ze de meeste ouders wel kent. Onbekend maakt onbemind, dus vandaar deze keuze.

We besluiten om de volgende stage in een kapperszaak te gaan zoeken, want dat is uiteindelijk wat ze wil en ze lijkt me er erg geschikt voor. We spreken af samen op zoek te gaan. Thea moet zelf een aantal kapperszaken bezoeken en vragen of ze een stageplaats voor haar hebben. We maken samen een curriculum vitae op de computer, laten een paar leuke pasfoto's maken en spelen de gesprekken onder grote hilariteit in de vorm van rollenspel na. Ik ben de kapper, zij komt vragen. Ik zie hoe serieus ze het neemt, ook al kennen we elkaar al jaren; ze is nu toch een beetje zenuwachtig. Zo vergeet ze me bij binnenkomst een hand te geven en stelt ze zich niet voor. Ze valt meteen met de deur in huis en vraagt of ze stage kan lopen. Ook steekt ze zonder dat te vragen meteen een sigaret op en als ze iets niet verstaat of begrijpt spreekt ze slechts één woord: "Hé??" Na een aantal rollenspelen heeft ze aardig onder de knie wat wel en niet kan en heeft ze ook door waarom bepaalde dingen wel of niet kunnen. Ze beseft haar twee werelden heel goed en middels onze rollenspelen lukt het ons aardig in te schatten wat in de burgerwereld en zeker in de intrede op de arbeidsmarkt wel en niet kan.

We maken de afspraak dat zij de bedrijven persoonlijk langs gaat; lukt het niet, dan zal ik een aantal bedrijven benaderen. Na een week komt ze bij me. Ze vindt het verschrikkelijk en gaat niet meer naar bedrijven toe. Ze was heel zenuwachtig geweest en helemaal dichtgeklapt. Wel had ze haar curriculum vitae achtergelaten, maar ze wist zeker dat ze niet belden, want ze zouden toch lezen dat ze 'van het kamp' kwam.

Ik pakte de Gouden Gids en samen zochten we een aantal kapperszaken uit, waar ze wel zou willen werken. Na twee telefoontjes had ik een afspraak voor haar geregeld en mocht ze meteen langskomen. In haar aanwezigheid vertelde ik de bedrijfsleider dat ze het wel heel eng vond en dat ze bang was afgewezen te worden omdat ze in het woonwagencentrum woonde. Eerst keek Thea me vernietigend aan: hoe kon ik dat nou zeggen? Maar toen de bedrijfsleider meldde dat hij daar geen problemen mee had en zelfs veel klanten van het woonwagencentrum had, brak het ijs en ging Thea nog diezelfde middag op gesprek. Ze werd aangenomen voor de stage en na twee weken kwam ze met gebak bij me, want ze kon er een leerarbeidsovereenkomst krijgen.

Na een aantal weken kwam Thea met haar moeder op bezoek: ze hadden de aanmeldingsformulieren voor de kappersopleiding binnen en de lijst met aan te

schaffen studiematerialen. Thea moest toch maar afzien van de opleiding, want alleen het materiaal was al bijna € 700 en dat kon moeder met een bijstandsuitkering niet bekostigen. Daarbij kwam nog het lesgeld en het boekengeld. En er was geen recht op tegemoetkoming in studiekosten of lesgeld via Informatie Beheer. Uiteindelijk hebben we een schriftelijk verzoek om verlening van bijzondere bijstand ingediend bij de plaatselijke Sociale Dienst. Het verzoek werd ingewilligd en de moeder van Thea kreeg de studiekosten voor haar dochter vergoed. Thea werkt nog steeds bij dezelfde kapperszaak en heeft het daar erg naar haar zin.

Het grote aanbod van ongeschoold werk (meestal via een uitzendbureau) vormt voor jongeren een extra stimulans om zonder diploma van school te gaan en snel geld te verdienen. Daardoor lopen zij in tijden van economische recessie het risico weer als eerste ontslagen te worden, omdat ze geen diploma's hebben. Om woonwagenjongeren die zonder diploma aan het werk gaan meer kansen te geven, moeten ze dan ook gestimuleerd worden om bij het bedrijf een passende opleiding te volgen.

5.2. Kansen en knelpunten

De onderwijsconsulent zou zich vooral moeten inzetten voor een goede afstemming tussen de werkzaamheden van de verschillende organisaties: regionale opleidingscentra, organisaties voor arbeidsvoorziening, uitvoeringsorganisaties WIW, Provinciale Steunfunctie woonwagenwerk, Sociale Zaken. Soms kan het nodig zijn zelf actief deel te nemen aan de begeleiding van jongeren bij het vinden van werk. Onderwijsconsulenten zijn in staat:

- de sterke en zwakke kanten van de leerlingen aan te geven en daardoor bij te dragen aan het kiezen van de juiste vervolgopleiding;
- leerlingen blijvend te motiveren door regelmatig contact met de ouders;
- voortijdig schoolverlaten te voorkomen;
- een bijdrage te leveren aan het uitzetten van individuele leerroutes.

Onderwijsconsulenten kunnen dat doen door:

- samen met de ouder(s) de leerling aan te melden bij het ROC voor een intake gesprek;
- te helpen bij het opstellen van een sollicitatiebrief;
- de weg te wijzen naar het Arbeidsbureau;
- eventueel te helpen met het invullen van formulieren over de partiële leerplicht, kinderbijslag, schoolgeld enz.;
- de eerste maanden regelmatig contact te houden met thuis en school;
- veel aandacht te besteden aan de begeleiding op de werkplek;
- snel te reageren op verzuim.

Voor hun beroepsuitoefening zijn woonwagenbewoners en zigeuners in het verleden nooit afhankelijk geweest van hun opleiding. Er waren geen reguliere onderwijstrajecten die opleiden tot de traditionele beroepen die door hen worden uitgeoefend. Vanuit dit perspectief kan derhalve weinig motivatie worden geput om zich voor een beroep te laten scholen.

Tot aan de negentiger jaren speelde de aansluiting onderwijs – arbeid geen rol in het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen. Dat veranderde, toen in diezelfde

jaren de eerste woonwagen- en zigeunerkinderen hun diploma voortgezet onderwijs behaalden. Het bezit ervan betekende in principe een toegangsbewijs tot een plek in de arbeidsmarkt. Dat dit in de praktijk wel eens anders uitvalt dan verwacht, is niet alleen teleurstellend, maar werkt ook demotiverend voor jongere kinderen uit het gezin. Arbeidsbureaus en ROC's verwachten ten onrechte vaak, dat 16-jarigen geheel zelfstandig werk kunnen vinden. Bovendien krijgen leerlingen van 16 jaar en ouder nogal eens te weinig begeleiding op de werkplek, met alle negatieve gevolgen en afhaken vandien.

De problematiek van het verwerven van een plek op de arbeidsmarkt heeft twee kanten: "De ene kant is dat werkgevers deze jongeren niet gemakkelijk in dienst nemen. De andere kant is dat woonwagen- en zigeunerjongeren die een plek op de arbeidsmarkt hebben verworven, niet altijd over het gewenste arbeidsethos blijken te beschikken, waardoor zij deze plek weer verliezen. In de negentiger jaren zijn er speciale ITB-projecten (Individuele Traject Begeleiding) uitgevoerd om de jongeren toe te leiden tot de arbeidsmarkt en op deze wijze de waarde en het nut van onderwijs goed tot zijn recht te laten komen. Aan het eind van de jaren negentig heeft een aantal woonwagen- en zigeunerjongeren al een vervolgstap gezet: zij nemen na het voortgezet onderwijs deel aan een vervolgopleiding. Het gaat dan vooral om opleidingen in het kader van beroepsbegeleidend onderwijs en om opleiding op (k)mbo-scholen. Het verwerven van een positie op de arbeidsmarkt lijkt aan het eind van de 20e eeuw gemakkelijker. Dit hangt mogelijk samen met de krapte op de arbeidsmarkt." (R. Timmermans/A. van den Hurk, *Onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in de 20e eeuw: een trendstudie*, p. 81-82).

LITERATUUR

Hurk, A. van den (eindred.) (1992). *Landelijke brochure over onderwijs aan woonwagen- en zigeunerleerlingen*. 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Hurk, A. van den (1993). *Overzicht van voorzieningen in Nederland voor het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerleerlingen*. 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Hurk, A. van den (eindred.) e.a. (1997). *Wonen in een wagen en leren op school: handreiking voor gemeentelijke onderwijsconsulenten*. (Ook verkrijgbaar videoband: Wonen in een wagen en leren op school.) 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Landelijke Stuurgroep Onderwijs Woonwagen- en Zigeunerkinderen (LSOWWZ) (1998). *Eindrapportage LSOWWZ 1993-1998*. 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Poels, J. & R. Timmermans (1996). *Handreiking/instrumenten: het organiseren van aandacht voor woonwagen- en zigeunerleerlingen in het kader van gemeentelijke onderwijsachterstandsplannen*. 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Ree, Y. van der, A. van den Hurk & R. Timmermans (2001). *Als niet kan wat moet, moet wat kan: handreiking ter bestrijding van het schoolverzuim onder woonwagen- en zigeunerkinderen*. 's-Hertogenbosch : KPC Groep.

Rijs, J. (red.), met medewerking van E. Tijsma & A. van den Hurk (1996). *Onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen: van centraal naar lokaal beleid*. 's-Hertogenbosch : Katholiek Pedagogisch Centrum.

Timmermans, R. & A. van den Hurk (2002). *Onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in de 20e eeuw: een trendstudie*. 's-Hertogenbosch : KPC Groep.

Vlaams Centrum Woonwagenwerk. *Tussen school en wagen: onderwijs aan Voyageurs, Manoesjen en Roms* (1997). Leuven : Vlaams Centrum Woonwagenwerk (voor integrale tekst zie ook <http://home.tvd.be/ws35421/onderwij.htm>)

<flaptekst>

De knelpunten in het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerkinderen zijn heel verschillend van aard. Enerzijds liggen deze knelpunten in de directe onderwijs sfeer, anderzijds hebben deze te maken met de opvattingen en leefwijzen van woonwagenbewoners en zigeuners en de maatschappelijke positie waarin zij zich bevinden.

In de laatste decennia zijn woonwagenbewoners vrijwel voortdurend onderwerp van overheidsbemoeienissen en welzijnszorg geweest. Hun geschiedenis laat zien, dat de Nederlandse overheid er niet altijd in geslaagd is om respectvol om te gaan met de geheel eigen positie en identiteit van deze bevolkingsgroep. Zigeuners (Roma en Sinti) onderscheiden zich nog meer dan woonwagenbewoners van de burgermaatschappij, onder andere door een eigen taal en specifieke leefwijze.

Wanneer kinderen van woonwagenbewoners en zigeuners onderwijs gaan volgen, speelt het 'twee-werelden-besef' een grote rol. In de ogen van veel woonwagenbewoners en zigeuners leidt de school nauwelijks op tot wat zij belangrijk vinden. Daarom heeft onderwijs voor hen niet altijd prioriteit en voelt menigeen de leerplicht als een wettelijke drang tot integratie in de burgersamenleving.

Deze publicatie wil iedereen die betrokken is bij het onderwijs aan woonwagen- en zigeunerleerlingen (peuterspeelzaalleidsters, leerkrachten in het primair onderwijs, docenten en leerlingbegeleiders in het voortgezet onderwijs en vervolgopleidingen, onderwijsconsulenten en leerplichtambtenaren) een aantal achtergronden en nuttige tips aanreiken om de schoolloopbaan van deze leerlingen zo succesvol mogelijk te laten verlopen.